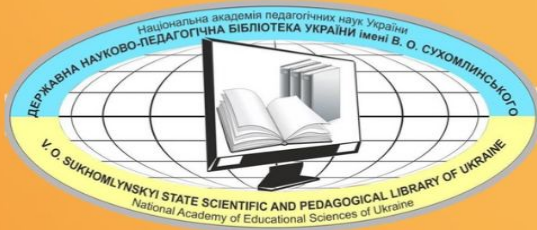

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНА НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ
ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

*СЕРІЯ „НА ДОПОМОГУ ПРОФЕСІЙНІЙ САМООСВІТІ
ПРАЦІВНИКІВ ОСВІТЯНСЬКИХ БІБЛІОТЕК”*

ВИПУСК 27

СУЧАСНІ ФОРМИ І МЕТОДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПОТРЕБ КОРИСТУВАЧІВ ОСВІТЯНСЬКИХ БІБЛІОТЕК

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

ВІННИЦЯ
2022

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ

**Державна науково-педагогічна бібліотека України
імені В. О. Сухомлинського**

**Серія «На допомогу професійній самоосвіті
працівників освітянських бібліотек»
Випуск 27**

**Сучасні форми і методи забезпечення інформаційних
потреб користувачів освітянських бібліотек**

Методичні рекомендації

Вінниця
«Нілан-ЛТД»
2022

Автори- упорядники:	Матвійчук О. Є. , кандидат педагогічних наук, доцент, науковий співробітник відділу науково-освітніх інформаційних ресурсів ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського Сошинська Я. Є. , кандидат історичних наук, доцент, науковий співробітник відділу науково-освітніх інформаційних ресурсів ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського
Науковий редактор	Пономаренко Л. О. , кандидат наук із соціальних комунікацій, в. о. завідувача відділу науково-освітніх інформаційних ресурсів ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського
Рецензенти:	Веремчук О. В. , кандидат педагогічних наук, доцент кафедри філологічних дисциплін та соціальних комунікацій Мукачівського державного університету Лапаєнко С. В. , кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, завідувач відділу наукового інформаційно-аналітичного супроводу освіти ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського Шевченко І. О. , кандидат педагогічних наук, доцент, професор кафедри культурології та міжкультурних комунікацій, директор Центру неперервної культурно-мистецької освіти Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв, заслужений працівник культури України
Літературний редактор	Василенко Н. М. , провідний редактор відділу кадрів і діловодства ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

С91 Сучасні форми і методи забезпечення інформаційних потреб користувачів освітянських бібліотек : метод. рек. / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; [авт.-упоряд.: Матвійчук О. Є., Сошинська Я. Є. ; наук. ред. Пономаренко Л. О. – Вінниця : Нілан-ЛТД, 2022. – 74 с. – (Серія «На допомогу професійній самоосвіті працівників освітянських бібліотек» ; вип. 27).

ISBN 978-966-924-965-4

Методичні рекомендації розкривають зміст, форми і методи забезпечення інформаційних потреб користувачів освітянських бібліотек (шкільних і бібліотек ЗВО). Сучасні тенденції розвитку інформаційних сервісів освітянських бібліотек свідчать про перенесення акцентів з формування бібліотечного фонду до дедалі більшого урахування досвіду користувачів (клієнтського досвіду) та розмаїття форм і методів забезпечення інформаційних потреб користувачів.

Використання рекомендацій у бібліотечній роботі сприятиме організації роботи бібліотек з метою якісного й оперативного задоволення інформаційних потреб учасників освітнього процесу та інших користувачів, модернізації системи бібліотечного обслуговування на основі використання інформаційно-комукаційних технологій.

Методичні рекомендації адресовано бібліотечним фахівцям мережі освітянських бібліотек, усіх тим, хто цікавиться дослідженнями інформаційних потреб та методикою їхнього забезпечення в сучасних умовах.

ЗМІСТ

Вступ.....	4
Розділ I. Форми і методи забезпечення інформаційних потреб користувачів шкільних бібліотек.....	10
Підсумки до розділу I.....	30
Список використаних джерел.....	32
Розділ II. Інформаційні сервіси бібліотек закладів вищої освіти.....	36
Підсумки до розділу II.....	59
Список використаних джерел.....	59
Глосарій.....	65
Додатки.....	66

Вступ

Запорукою успіху діяльності кожної бібліотеки, зокрема й в освітянській галузі, є якісне задоволення різноманітних інформаційних потреб користувачів: вивчення наявного попиту на навчальну інформацію, виявлення потреб у видах інформаційних послуг, пошук оптимальних механізмів поширення освітньої інформації. Сучасні підходи в бібліотечно-інформаційному обслуговуванні не можуть реалізовуватись без вивчення інформаційних потреб, ступеня їхнього задоволення, визначення актуальності та цінності запропонованих ресурсів і послуг, формування інформаційної культури користувачів. Вивчення інформаційних потреб користувачів сприяє ефективному використанню фонду бібліотеки, локальних і віддалених електронних ресурсів. Освітянські бібліотеки постійно модернізують свою діяльність, освоюють новітні цифрові інструменти для забезпечення системного, оперативного, якісного обслуговування користувачів.

Мережа освітянських бібліотек МОН України і НАПН України є найбільшою і об'єднує 18066 бібліотек Міністерства освіти і науки України, з них – близько 15000 бібліотек закладів загальної середньої освіти (шкільних бібліотек)¹. Вони акумулюють, зберігають та організують доступ до власних і зовнішніх інформаційних ресурсів усім учасникам освітнього процесу, забезпечуючи тим самим інформаційні потреби користувачів. Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського Національної академії педагогічних наук України (ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського НАПН України) як головний координаційний науково-методичний центр мережі освітянських бібліотек приділяє значну увагу науково-методичній підтримці та інформаційному забезпеченню діяльності освітянських бібліотек. З цією метою видаються практичні посібники («[Сучасна шкільна бібліотека: організація роботи](#)»), методичні рекомендації («[Патріотичне виховання у шкільних бібліотеках: методи та підходи](#)»; «[Освітянська бібліотека в сучасній системі соціокультурних комунікацій](#)»; «[Створення сучасного інформаційно-освітнього простору шкільної бібліотеки](#)» та ін.); інформаційно-аналітичні огляди, науково-бібліографічні покажчики («[Сучасні форми і методи підтримки й розвитку читання](#)»; «[Бібліотека навчального закладу в контексті інформатизації суспільства](#)» тощо)² та інші інформаційні ресурси, які розміщені на сайті бібліотеки у рубриці «Бібліотечному фахівцю» (<https://dnpb.gov.ua/ua/>).

¹ Стратегія розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року «Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/219-2016-%D1%80#Text>.

² **Сучасна шкільна бібліотека: організація роботи** : практич. посіб. / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського; [авт. кол.: Л. М. Бондар, Т. В. Добко, І. Г. Лобановська, О. Є. Матвійчук, І. І. Хемчян та ін. ; наук. ред.: Т. В. Добко, О. Є. Матвійчук, І. Г. Лобановська, І. І. Хемчян]. Київ, 2019. 359 с. (Серія «На допомогу професійній самоосвіті працівників освітянських бібліотек»; вип. 21).

Патріотичне виховання у шкільних бібліотеках: методи та підходи : метод. рек. / [авт.: І. І. Хемчян, Л. М. Бондар, Т. В. Добко, А. І. Рубан ; наук. ред.: Л. Д. Березівська, Т. В. Добко] ; НАПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського. Київ, 2017. 103 с. (Серія «На допомогу професійній самоосвіті працівників освітянських бібліотек»; вип. 16).

Окремо серед освітянських бібліотек варто виокремити і бібліотеки закладів вищої освіти (ЗВО). Станом на 2021 р. в Україні їх функціонувало 177. Сукупний бібліотечний фонд склав 108,2 млн примірників. Для обслуговування користувачів придбано 430 баз даних, ще 516 ліцензійних електронних ресурсів запропоновано у тестовому доступі. Бібліотеки ЗВО також створюють і підтримують власні бази даних, яких налічується майже 1700. Власний вебсайт мають 108 бібліотек, ще 63 мають свою сторінку на вебсайті ЗВО і лише 6 бібліотек не мають свого інтернет-ресурсу. Інституційний репозитарій створено і наповнюється у 143 бібліотеках. Користувачі бібліотек ЗВО у 2021 р. – це 1 млн 591 тис. осіб, які відвідали бібліотеки упродовж року 130,5 млн разів, у тому числі 116,3 млн разів зверталися до вебресурсів бібліотек. Послугами міжбібліотечного абонементу (МБА) та електронної доставки документів (ЕДД) скористалися 13 тис. абонентів. Бібліотеками ЗВО у 2021 р. виконано 2,8 млн довідок, проведено понад 1 тис. днів інформації та підготовлено понад 400 бібліографічних покажчиків. Бібліотекарями ЗВО проведено майже 9 тис. годин занять з формування інформаційної культури користувачів та 8,5 тис. публічних заходів, підготовлено майже 20 тис. тематичних виставок і переглядів інформаційних ресурсів. Координаційним центром бібліотек ЗВО України та опорною базою Науково-методичної бібліотечної комісії Міністерства освіти і науки України є Наукова бібліотека ім. М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Для бібліотек ЗВО України педагогічного та інженерно-педагогічного профілю координаційним та методичним центром є ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського.

В основу всієї системи інформаційно-бібліотечного обслуговування покладено інформаційні потреби користувачів. Така потреба трактується як вимога користувача інформації щодо отримання будь-яких даних, повідомлень, фактів для розв'язання питань або проблем, пов'язаних з науковою чи практичною діяльністю (Українська бібліотечна енциклопедія) [13]. Важливо, що потреба в інформації виявляється через бажання користувача. Інформаційна потреба уможливорює більш повне задоволення первинних (матеріальних) потреб, реалізацію здатності та планування майбутнього. Інформаційні потреби користувачів освітянських бібліотек залежать від характеру їхньої діяльності, рівня освіти, кваліфікації, посади, віку. Аудиторією сучасних користувачів

Освітянська бібліотека в сучасній системі соціокультурних комунікацій : метод. рек. / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського; [авт.-упоряд.: Глазунова С. М., Ніколаєнко Я. М., Сошинська Я. Є. ; наук. ред.: Добко Т. В., Пономаренко Л. О.]. Київ, 2019. 74 с. (Серія «На допомогу професійній самоосвіті працівників освітянських бібліотек» ; вип. 22).

Створення сучасного інформаційно-освітнього простору шкільної бібліотеки : метод. рек. / [авт.: І. І. Хемчян, А. І. Рубан, О. Л. Гончаренко] ; НАПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського. Київ : [б. в.], 2021. 56 с. (Серія «На допомогу професійній самоосвіті працівників освітянських бібліотек» ; вип. 24).

Сучасні форми і методи підтримки й розвитку читання : інформ.-аналіт. огляд / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; [упоряд. А. І. Рубан]. – Київ : [ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського], 2021. 62 с. (Серія «На допомогу професійній самоосвіті працівників освітянських бібліотек» ; вип. 25).

Бібліотека навчального закладу в контексті інформатизації суспільства : наук.-допом. бібліогр. покажч. для б-к закл. заг. серед., проф.-техн., вищої освіти. Вип. 4 / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; [упоряд.: А. І. Рубан, І. І. Хемчян ; наук. консультант Т. В. Добко ; бібліогр. ред. А. І. Рубан]. Київ : [б. в.], 2019. 503 с. (Серія «На допомогу професійній самоосвіті працівників освітянських бібліотек» ; вип. 23).

освітянських бібліотек є **учні, педагогічні працівники, батьки, члени громади, студенти, викладачі, науковці.**

Інформаційна потреба задовольняється в результаті пошуку повідомлень в інформаційному середовищі за певним інформаційним запитом, який тією чи іншою мірою може відображати потребу в інформації. Ступінь адекватності (відповідності) інформаційного запиту інформаційній потребі визначають різні чинники, основним з яких є здатність споживачів інформації сформулювати інформаційну потребу з урахуванням специфіки проблеми та особистостей інформаційного середовища. Знання про інформаційні потреби користувачів є важливими для забезпечення комплектування, організації та зберігання бібліотечно-інформаційних фондів, інформаційного, бібліотечно-бібліографічного обслуговування, сприяє повному задоволенню інформаційних потреб користувачів у документах завдяки оперативному та якісному використанню бібліотечного фонду [23; 29].

Сучасна освітянська бібліотека – організатор доступу до достовірних джерел інформації, платформа для технологічної та медіаграмотності, підвищення медійної культури. Наголошено, що кожна освітянська бібліотека зберігає та популяризує культурно-історичну спадщину країни, регіону, місцевої громади як основу національно-патріотичного розвитку особистості.

Реалії сьогодення – епідемія COVID-19, російсько-українська війна – висунули на перший план дистанційне навчання як сучасну освітню технологію, форму навчання з використанням комп'ютерних і телекомунікаційних технологій, які забезпечують інтерактивну взаємодію викладачів і студентів на різних етапах навчання та самостійну роботу з матеріалами інформаційної мережі [10]. Відповідно змінюються і форми та методи забезпечення інформаційних потреб користувачів бібліотек. Справедливо зазначає дослідниця Л. Коновал: «Зміни в інформаційному суспільстві зумовили появу нових користувачів наукової бібліотеки, які суттєво відрізняються від попередників способом мислення, новими інформаційними потребами та вимогами щодо їхнього задоволення» [16, с.17]. Освітянська бібліотека, яка потрібна кожному користувачу, – це інформаційний, автоматизований центр, що обслуговує потреби користувачів у локальному й віддаленому режимі з використанням нових інформаційних технологій. В цих умовах ключовим інструментом дистанційного забезпечення інформаційних потреб віддалених користувачів стало адресне розсилання інформації електронною поштою та розширення бібліотечних послуг, інформування через вебсайт університету, школи або бібліотеки, соціальні мережі. На перший план постало онлайн-спілкування. Щоб швидко ознайомитися з документами, обговорити важливі питання, провести невеличке опитування, бібліотечні працівники створюють чат у Viber. Там також можна ділитись фото та короткими описами цікавих матеріалів. Відповідно у межах розвитку інформаційного простору можна спостерігати і трансформацію бібліотечними установами всіх форм і методів забезпечення інформаційних потреб. Так, показ нових надходжень, інформаційних бюлетенів та інформаційно-аналітичних списків може супроводжуватись усним

бібліографічним оглядом найцінніших книжок, який можна записати на аудіо чи відеоносії інформації, і за бажання користувачі можуть його прослухати або переглянути самостійно. Ми погоджуємось з думкою Сергія Назаровця, що «місія бібліотек – задовольняти інформаційні потреби та зберігати знання, відтак, чим досконалішими будуть технології, тим краще ми зможемо виконувати свою місію» [40]. Більшість наявних форм і методів забезпечення інформаційних потреб користувачів спрямовані на привернення уваги до бібліотеки та залучення до неї нових відвідувачів. Цифровізація бібліотечної справи потребує певного рівня знань інструментів і методів її реалізації [8; 11;]. Як вважає О. Сидоренко, шкільні бібліотекарі сприймають явище інформатизації освіти як дієвий напрям розвитку бібліотеки, зокрема щодо створення електронних інформаційних дайджестів, віртуальних виставок [31]. Інформатизація змусила переосмислити не лише медіасередовище бібліотек та їхню важливу роль у становленні інформаційного суспільства, а й медіаконтент, який вони пропонують своїм користувачам [18]. Наприклад, на часі гейміфікація освіти та її міждисциплінарність, що суттєво впливає на інформаційні потреби педагогів.

Бібліотеки ЗВО також поступово змінюють традиційні функції, трансформуючи весь комплекс послуг для якомога повнішого задоволення потреб різних категорій користувачів. Для модернізації бібліотеки необхідно вдосконалювати формування бібліотечних фондів інформаційними ресурсами, продовжувати автоматизацію всіх бібліотечних процесів, впроваджувати різноманітні онлайн-послуги, зокрема віртуальної довідки, інституційного репозитарію, електронної бібліотеки, запроваджувати в роботу кращий досвід українських і зарубіжних колег.

Актуальність підготовки методичних рекомендацій зумовлена процесами інтеграції традиційної та інноваційної сфер бібліотечної діяльності, що поглиблюються зі зростанням обсягів електронних ресурсів і впровадженням інформаційно-комунікаційних технологій у бібліотечне обслуговування. Постійні зміни в освіті, прийняття нових законів, зокрема «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту»³, затвердження концепції НУШ⁴, Стратегії розвитку читання на 2021–2025 роки «Читання як життєва стратегія»⁵, суттєво впливають на форми та методи забезпечення інформаційних потреб користувачів освітянських бібліотек.

Перспективність теми «Сучасні форми і методи забезпечення інформаційних потреб користувачів освітянських бібліотек» підкріплена також і необхідністю поєднання усталеної практики забезпечення інформаційних потреб з можливостями нових інформаційних технологій, збагачення традиційного

---

³ Закон України «Про освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.

Закон України «Про повну загальну середню освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>.

⁴ Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи. URL: <https://tinyurl.com/bdd74ahc>.

⁵ Стратегія розвитку читання на 2021–2025 роки «Читання як життєва стратегія» : проєкт. URL: <https://tinyurl.com/7z4ftx3n>.

бібліотечного обслуговування користувачів електронними продуктами і послугами, потребою більшої популяризації діяльності освітянських бібліотек. Визначення інформаційних потреб користувачів є умовою оптимізації формування інформаційних ресурсів кожною окремою бібліотекою. На думку дослідників О. Матвійчук, Л. Пономаренко, аналіз та оцінка інформаційних потреб користувачів є ключовим чинником для забезпечення ефективного обслуговування та формування відповідних бібліотечних колекцій як у віч-на-віч, так і у віртуальних бібліотечних послугах [21; 27]. Осмислення феномену потреб у контексті різних сфер наукового знання набуває особливого значення. Численні дослідження інформаційних потреб, які здійснюються науковцями різних країн світу, спрямовані на розв'язання таких завдань: встановлення причин виникнення потреб; чинники, що на них впливають; властивості інформаційних потреб; шляхи виявлення інформаційних потреб і формулювання їх у вигляді, придатному для пошуку документів або фактичних відомостей.

У вітчизняній науковій літературі сутність і зміст терміна «інформаційні потреби» упродовж останніх років досліджували Т. Миськевич, Л. Коновал, Л. Кононученко, Л. Прокопенко. Дослідження інформаційних потреб українськими бібліотекознавцями найчастіше представлено як вивчення читацьких потреб та інтересів: О. Васюк, Т. Коваль, Л. Ляшенко, Т. Новальська. Теоретичні й практичні основи цієї теми були предметом досліджень і наукових дискусій співробітників Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В.О.Сухомлинського, зокрема в працях Л. Пономаренко, А. Селецького, Т. Павленко, О. Матвійчук, В. Вербової, Л. Самчук, І. Коваленко, Ю. Артемова, П. Рогової, Т. Добко, Н. Зоріної, Я. Сошинської.

Проблему задоволення інформаційних потреб користувачів електронними інформаційними ресурсами розкрито в дослідженнях Т. Гранчак, О. Мар'їної, К. Лобузїної, О. Бруй, Н. Левченко, О. Воскобойнікової-Гузєвої, М. Назаровець. Зокрема, Т. Гранчак висвітлює результати аналізу використання національними бібліотеками світу та України різних соціальних мереж у процесі вдосконалення бібліотечного обслуговування, розкриває особливості окремих мереж як платформ представлення бібліотечних продуктів і послуг [7]. О. Мар'їна доводить, що під впливом можливостей новітніх гіпермедіа і вдосконалення систем оброблення інформації та знань інформаційні продукти і послуги зазнають своєрідної «мутації» та віртуалізуються [19]. Дослідниця Н. Левченко розкриває тему «Відкриті електронні ресурси у діяльності бібліотек закладів вищої освіти: специфіка формування, управління, доступ». Дослідники С. Ковальчук, Л. Соляник та інші практики у своїх публікаціях акцентують увагу на формах бібліотечного обслуговування задля ефективного забезпечення інформаційних потреб користувачів [3; 15].

Однак, незважаючи на те, що питання інформаційних потреб досліджувалося багатьма науковцями і практиками, концепцію забезпечення цих потреб до цього часу не розроблено. Інформаційні потреби користувачів освітянських бібліотек розглянуто нами як потреби в навчальній, науковій, самоосвітній інформації.

Для задоволення інформаційних потреб користувачів, забезпечення оперативного доступу до всіх бібліотечно-інформаційних ресурсів як власного виробництва, так і придбаних, освітянські бібліотеки активно вивчають і впроваджують досягнення у галузі інформаційних і бібліотечних технологій.

З огляду на важливість розглянутого питання, у рамках виконання наукового дослідження «Інформаційні ресурси освітянських бібліотек у розвитку педагогіки, психології та освіти» науковцями відділу науково-освітніх інформаційних ресурсів ДНПБ України імені В. О. Сухомлинського розроблено методичні рекомендації «Сучасні форми і методи забезпечення інформаційних потреб користувачів освітянських бібліотек», які представляють зміст, форми і методи задоволення інформаційних потреб користувачів освітянських бібліотек. У виданні також розкрито сутність використання сучасних бібліотечних онлайн-інструментів та методів для забезпечення інформаційних потреб користувачів.

Мета методичних рекомендацій – вивчення та узагальнення сучасних форм і методів забезпечення інформаційних потреб користувачів освітянських бібліотек для вдосконалення бібліотечної діяльності.

Завдання:

- проаналізувати стан наукового осмислення досліджуваної проблеми;
- узагальнити практичний досвід освітянських бібліотек України із забезпечення інформаційних потреб користувачів;
- висвітлити форми і методи забезпечення інформаційних потреб користувачів шкільних бібліотек;
- дослідити інформаційні сервіси бібліотек закладів вищої освіти, зорієнтовані на забезпечення інформаційних потреб користувачів.

Упорядники акцентують увагу на ролі освітянських бібліотек у поширенні інформації серед педагогічного, учнівського та батьківського колективів, студентів і викладачів у наданні доступу до бібліотечних послуг.

Примітка

З огляду на воєнний стан та вимоги інформаційної безпеки до частини згаданих у виданні інформаційних ресурсів може застосовуватися обмеження для відкритого доступу.

Розділ I. Форми і методи забезпечення інформаційних потреб користувачів шкільних бібліотек

Бібліотека – інформаційний, культурний, освітній заклад, що має упорядкований фонд документів, доступ до інших джерел інформації та головним завданням якого є забезпечення інформаційних, науково-дослідних, освітніх, культурних та інших потреб користувачів бібліотеки. Інформаційна потреба – це потреба особистості в інформації, має суто індивідуальний (персональний) характер. Індивідуальні інформаційні потреби є найбільш динамічними й невизначеними. Конкретні інформаційні потреби певною мірою залежать від особливостей завдань, для розв'язання яких необхідна відповідна інформація. Розрізняють «стабільні потреби в інформації» та «потреби в інформації» (інформаційні потреби, що змінюються з часом).

Певну ієрархічну модель необхідності задоволення потреб людини від простіших до складніших вибудував американський психолог та соціолог Абрахам Маслоу: фізіологічні (потреби в безпеці), соціальні потреби, потреби в повазі, потреби в самовираженні (піраміда Маслоу) [16]. Варто зазначити, що термінологічно потребу розглядають як потребу організму в певних умовах, які забезпечують його життя і розвиток; як стан психіки людини, що відображає недолік речовин енергії та інших чинників, необхідних для її безперервного функціонування. Загальна структура потреб охоплює: біологічні (в їжі, воді, сні, продовженні роду, захисті від зовнішніх впливів), соціальні (належать до соціальної групи, займають у ній певне місце, користуються увагою, повагою, любов'ю з боку інших людей) та ідеальні (потреби в пізнанні, самовираженні, творчості). Дослідники І. Дідур, Л. Ковальська досить повно обґрунтували поняття потреби в інформації як потреби, що належить до господарської, громадської чи культурної діяльності [9]. Питання вивчення та забезпечення інформаційних потреб досліджено в публікаціях Н. Гавриш [6]. Інформаційні потреби є найбільш широко використовуваною конструкцією, що пояснює, чому люди беруть участь у пошуку інформації.

Інформаційні потреби можуть бути виражені у формі усних або письмових інформаційних запитів, у певній поведінці користувача стосовно потенційних джерел інформації. Якщо інформаційна потреба виражається в письмовому вигляді і відчужена від її джерела, постає проблема в точності й повноті вираження інформаційної потреби в інформаційному запиті [27; 30]. Інформаційні потреби всіх категорій користувачів мають оцінюватися регулярно і за визначеною системою: особисті зустрічі бібліотекаря і користувача, групові спілкування, огляди колекцій бібліотеки, виставок, використання статистики (аналіз книговидачі, читацьких формулярів, щоденника роботи, реєстраційних форм тощо), документний аналіз (плани, програми, концепції). З огляду на це необхідна така методика аналізу потреб, яка уможливить за допомогою компактної процедури отримання комплексної картини запитів учасників освітнього процесу та окреслення шляхів забезпечення їх інформаційними й

науково-методичними матеріалами. Рубрикатор інформаційних потреб стає основою для організації системи інформаційного забезпечення у бібліотеці.

Під інформаційним забезпеченням мається на увазі надання інформації в процесі робіт із задоволення інформаційних потреб користувача, поданої у вигляді інформаційного продукту в зручному для споживача вигляді.

Стаття 52 «Ресурсне (інформаційне, науково-методичне, матеріально-технічне) забезпечення» Закону «Про повну загальну середню освіту» визначає, що інформаційне забезпечення учасників освітнього процесу здійснюється шляхом надання доступу до публічних освітніх, наукових та інформаційних ресурсів, у тому числі до інтернету, надання електронних підручників та інших мультимедійних навчальних ресурсів у порядку, визначеному законодавством.

Шкільна бібліотека вибудовує свою діяльність відповідно до Закону України «Про освіту», сприяє реалізації мети освітнього процесу, яку визначено як всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору.

За концепцією Нової української школи кожна школа має створювати сучасну бібліотеку, яка стане ресурсним осередком та експериментальним майданчиком для учнів і вчителів, забезпечить вільний доступ до якісних електронних підручників, енциклопедій, бібліотек, лабораторій [25, с. 29].

Досить ґрунтовно висвітлено погляд на сучасну роль шкільної бібліотеки у публікації Н. Дяченко «Бібліотеки Нової української школи: реалії сьогодення та перспективи розвитку» (https://znayshov.com/FR/15709/mv_58-341-351.pdf). Зокрема, зазначено, що бібліотекарі першочергово спрямували свою діяльність на створення медіатек на власних блогах (сайтах) або на бібліотечних сторінках вебсайтів закладів освіти. Важливо, що це насамперед електронні версії підручників, довідкові видання (енциклопедії, словники, довідники тощо), а також додаткові матеріали, доступні для роботи в онлайн-режимі або для завантаження на власні гаджети у будь-який зручний для користувача час. Вивчаючи запити і потреби учасників освітнього процесу та аналізуючи освітні інтернет-платформи, бібліотеки розширюють медіатеки як власними електронними продуктами, так і тематичними списками цікавих і корисних інтернет-ресурсів.

Отже, підтримуємо думку В. Фарварщук про те, що шкільна бібліотека є центром школи, де задовольняються інтелектуальні та індивідуальні потреби педагогів і учнів. Усі здобувачі освіти і педагогічний колектив використовують шкільну бібліотеку як інтегральну невід'ємну частину їхнього спільного життя: аналіз і пошук інформації, перегляд довідкової, навчальної, наукової та художньої літератури [1]. Працівники бібліотеки прагнуть не тільки

задовольнити інформаційні потреби читачів, а й формувати ці потреби, сприяти їх виявленню [4]. Шкільна бібліотека надає інформацію та ідеї, що мають фундаментальне значення для успішної діяльності в сучасному світі, який будується на інформації та знаннях⁶. Головною метою її діяльності є забезпечення якісного бібліотечно-інформаційного обслуговування учасників освітнього процесу та надання допомоги педагогам у всебічному розвитку особистості з глибоко усвідомленою громадською і соціальною позицією, системою наукових знань відповідно до інтересів української держави [35]. Бібліотека у Новій українській школі – це «простір, який задовольняє безліч потреб», саме таку назву має публікація Я. Кобинець на сайті «Читомо» <https://chytomo.com/prostir-iakyj-zadovolniaie-bezlich-potreb-biblioteka-u-novij-ukrainskij-shkoli/>.

Ключовою функцією бібліотеки закладу загальної середньої освіти, крім інформаційної, сьогодні стає педагогічна (навчальна): популяризація грамотності читання учнів. Не менш важливими залишається формування інформаційної грамотності (інформаційні навички, інформаційні компетенції, медіаграмотність, критичне мислення); інтегрування технологій в освітній процес; підтримка професійного розвитку вчителів; оцінювання літератури та культури, популяризація їх серед учнів, вчителів, батьків та членів громади.

На забезпечення інформаційних потреб учнів суттєво впливають їхні навички в правильному формулюванні своїх потреб (мал. 1.1).

⁶ Маніфест ІФЛА/ЮНЕСКО про шкільні бібліотеки (IFLA/UNESCO School Library Manifesto) – документ професійної спільноти, в якому стисло визначено засадничі принципи функціонування шкільних бібліотек. Має підзаголовок: Місце шкільної бібліотеки в навчанні і освіті для всіх. Прийнято на 66-й Генеральній конференції ІФЛА (серпень 2000 р., Єрусалим, Ізраїль).

Алгоритм формулювання та забезпечення інформаційних потреб (мал.1.1)

Дослідження інформаційних потреб користувачів шкільних бібліотек та пошук форм і методів роботи щодо їх забезпечення є пріоритетом діяльності кожної бібліотеки, своєрідним дослідженням, яке не лише визначає нагальну інформаційну потребу, а й може стати прогнозуванням інформаційної поведінки користувачів [20; 21].

Розрізняють три основні види дослідження в бібліотеці: розвідувальне, описове, аналітичне.

Розвідувальне використовують тоді, коли необхідно виявити ступінь задоволення користувачів бібліотеки роботою закладу в цілому, з'ясувати оцінювальну реакцію користувачів бібліотеки на якість заходу, події, що відбулися чи відбуватимуться у бібліотеці. Збирання первинної соціологічної інформації здійснюється за допомогою анкет, бланків інтерв'ю, бесід. Розвідувальне дослідження може бути використане також як попередній етап глибоких і масштабних досліджень для отримання допоміжної інформації про об'єкт (предмет), уточнення й корегування гіпотез і завдань, експрес-опитування громадської думки. Вибір методів збирання інформації в **описовому** дослідженні визначається його завданнями і напрямками. Крім письмових та

усних опитувань, можна використовувати ще й аналіз документів (звітів, читацьких і книжкових формулярів). Таке поєднання методів підвищує об'єктивність потоку соціологічної інформації та уможлиблює формування більш обґрунтованих висновків і рекомендацій. **Аналітичні дослідження** є найбільш поглибленим видом аналізу, мета якого полягає не тільки в описі структурних елементів явища, що вивчається і розглядається, а й у з'ясуванні причин, що лежать в основі і зумовлюють його характер, поширення, якість. Під час дослідження можуть бути використані різні форми опитування, аналізу документів, спостережень.

Правильний вибір методів вивчення інформаційних потреб має першочергове значення для будь-якого дослідження, яке передбачає застосування різних методів збирання інформації про чинники, що впливають на інформаційні потреби. Використання методів вивчення інформаційних потреб залежить від природи їх появи та сутності. Говорячи про природу появи інформаційних потреб, варто зазначити, що в першу чергу вони пов'язані з діяльністю особистості. Дослідники Т. Павленко, Л. Прокопенко стверджують, що у вивченні інформаційних потреб не менш важливим є і класифікація (типологія) користувачів інформації [26; 29]. Виокремлення необхідних типів категорій користувачів інформації уможлиблює не тільки більш цілеспрямоване забезпечення їх інформацією, а й дає змогу раціонально, ефективно використовувати ті чи інші соціологічні або інші методи вивчення інформаційних потреб. На основі вивчення користувачів інформації шкільних бібліотек можна групувати їх за освітнім рівнем, пріоритетом інтересів. Зокрема, користувачами шкільних бібліотек є учасники освітнього процесу: **учні; педагогічні працівники; інші працівники закладу освіти; батьки учнів; інші члени громади, тому і їх потреби в інформації досить різноманітні.**

Інформаційні потреби учасників освітнього процесу є важливим складником стратегії розвитку освітнього закладу, оскільки сьогодні кожний заклад загальної середньої освіти і його бібліотека прагнуть мати своє «впізнаване» обличчя, свій імідж. Стратегія розвитку закладу – це також важливий дороговказ для засновника: які точки розвитку є у школи, на що заклад потребує ресурсів, які напрями роботи школи потрібно посилити засновникові тощо. До розроблення стратегії має долучатись і шкільний бібліотекар, саме з урахуванням результатів досліджень інформаційних потреб своїх користувачів.

Як приклад пропонуємо ознайомитись із Стратегією діяльності та розвитку НВК ЗОШ І–ІІІ ст. – гімназії комунальної власності територіальної громади м. Жмеринка Вінницької області на період 2020–2025 року (http://gymn.mzhedu.vn.ua/strateg_rzv.html).

Плануючи діяльність бібліотеки, важливо прагнути формами і методами роботи сприяти реалізації основних пріоритетів школи, бути інформаційно-культурним та інтерактивним центром, збагачувати шкільну програму, надавати учням, учителям, батькам та адміністрації школи ресурсні матеріали, які доповнюють інформацію, подану на уроках учителями та в підручниках.

Інформаційні потреби користувачів шкільної бібліотеки є важливим чинником формування інформаційних ресурсів та відіграють суттєвий вплив на модель обслуговування в шкільній бібліотеці. Для прогнозування інформаційних потреб шкільному бібліотекареві важливо враховувати систему методів і засобів прогнозування розвитку закладу загальної середньої освіти, зокрема фактографічні – основу дослідження фактичної інформації про стан, фактичні показники діяльності школи [28].

Методи вивчення інформаційних потреб користувачів шкільної бібліотеки: спостереження, бесіди, анкетування, опитування за допомогою Googl-форму, фокусовані інтерв'ю зі школярами, вчителями, батьками, представниками місцевої громади, непрямі методи, зокрема вивчення та аналіз читацького попиту, аналіз користування бібліотекою та її ресурсами (статистика), метод Дельфі, методи моделювання.

Спостереження. Шкільний бібліотекар – член педагогічного колективу школи, присутній на засіданнях педагогічної ради, тому має вивчати потреби в інформації учнівського та педагогічного контингенту свого закладу, дещо менше батьків та членів родини. З цією метою він може спостерігати за поведінкою учнів в певній інформаційній ситуації, у шкільному середовищі, вибудовуючи довірливі стосунки. На основі спостережень за учнями та вивчення особливостей учнівської психології можна зробити узагальнені висновки щодо формування інформаційних потреб учнів під впливом сімейних цінностей, навколишнього світу, в умовах формальних і неформальних освітніх інститутів – школи, центрів додаткової освіти, інтелектуальних лідерів. Як правило, інформаційні потреби учнів, спрямовані на саморозвиток, розкриття власного творчого потенціалу, пробуджують в ньому інтерес до нової інформації, нових відкриттів. Учителі потребують постійно нової інформації для підготовки до уроків, підвищення кваліфікації, самоосвіти. Батьки найчастіше потребують інформації щодо виховання учнів, нових методик навчання, медіаосвіти. Шкільні бібліотеки в контексті адміністративно-територіальної реформи стають місцем, що об'єднує мешканців територіальної громади, центром суспільного життя, культури, дозвілля й творчості, тому і мають вивчати потреби в інформації членів громади, удосконалювати шляхи поліпшення якості послуг і наближення їх до користувачів.

Бесіда (діалог – спілкування з користувачем). Найчастіше відбувається під час запису до бібліотеки, під час бібліотечного обслуговування, після проведення масового заходу. При з'ясуванні інформаційних потреб користувачів варто мати кілька варіантів питань, що передбачають як прямі запитання, так і питання з прихованим змістом, а також питання, що перевіряють щирість відповідей та інші.

Інтерв'ю – метод збирання даних через постановку запитань, обличчям до обличчя, побудований на соціально-психологічній взаємодії двох людей – того, хто запитує, і того, хто дає відповідь. Може бути окремим методом або доповненням до бесіди. Діалогічне інтерв'ю надає деталізовану інформацію або пояснення.

Анкетування. Розрізняють усне і письмове анкетування з використанням Google-форми (електронної форми для збирання, узагальнення та аналізу інформації), електронної пошти або розміщенням питань анкети безпосередньо на сайті бібліотеки. Питань має бути не більше як шість, здебільшого вони стосуються рівня задоволення бібліотекою інформаційних потреб (про що користувач передбачає знайти інформацію, чому цікавить саме ця інформація, яка мета використання інформації) та комфортності умов обслуговування. Оскільки заповнюються анкети будь-якого виду респондентами самостійно, важливо враховувати фактор часу для їх заповнення.

Мережа інтернет, зокрема Google, надає багато сервісів, і якщо їх використовувати, можна значно спростити розв'язання різних завдань. Зокрема, Google-форми. Детальніше: Всі можливості Google Forms (<https://web-promo.ua/ua/blog/kratkij-gajd-vse-vozmozhnosti-google-forms/#kak-sozdavat-gugl-oprosy>) та додаток 1. Питання для Google-форми щодо вивчення інформаційних потреб учнів.

Метод Дельфі (застосовують на етапах формулювання проблеми і оцінювання різних способів її розв'язання). Систематичне збирання інформації про об'єкт прогнозування шляхом опитування експертів та узагальнення даних.

Метод має досить багато варіантів, але в цілому його можна описати таким чином:

1. Формують групу (як правило, з експертів, але в окремих випадках можуть бути залучені люди, які не є експертами), причому важливо те, що ці люди не спілкуються безпосередньо один з одним.

2. Кожному члену групи пропонують анонімно висловити пропозицію щодо проблеми, за якою потрібно прийняти рішення.

3. Кожний член групи отримує загальний звіт про висловлені припущення. В окремих випадках перелічують всі пропозиції.

4. На основі отриманого звіту учасникам пропонують висловити свої думки. Подібні цикли повторюють або протягом встановленого часу, або до того часу, поки узагальнений звіт не матиме змін, що означатиме, що кожен член групи залишився при своїй думці.

Перевагою цього методу є:

- анонімність експертів (учасники експертного оцінювання не знайомі один з одним);
- використання результатів попереднього туру опитування (з анкет вибирають необхідну інформацію);
- статистичний характер групової відповіді (відображення точки зору більшості).

Методи моделювання (застосовують з метою прогнозування моделі освітніх інформаційних потреб при комплектуванні фонду бібліотеки необхідною літературою та інформаційними ресурсами). Методи моделювання можуть бути також використані при моделюванні сучасного бібліотечно-інформаційного сервісу: бібліотечно-інформаційний фахівець – користувач

бібліотеки (споживач інформації) – маркетингова діяльність – технології – інформаційний продукт – інформаційна послуга.

Використовуючи різні методи опитування та здобуті результати вивчення інформаційних потреб користувачів, бібліотекар може виконати орієнтовне оцінювання переліку передбачуваних інформаційних потреб кожного користувача (своєрідний прогноз інформаційних потреб).

Наступний крок – шкільний бібліотекар обирає форми забезпечення цих потреб: внутрішні джерела інформації та послуги, що використовуються; джерела і послуги, які доступні, але не використовуються; зовнішні ресурси бібліотеки із застосуванням необхідних інформаційних та бібліотечних послуг. Мета інформаційної послуги – задоволення різних інформаційних потреб користувачів, які надаються бібліотеками, інформаційними органами (центрами, системами), що здійснюють пошук, добирання, аналітико-синтетичне опрацювання, зберігання та надання інформації користувачам. За формою інформаційні послуги поділяють на матеріальні (надання потрібних відомостей на паперових, електронних носіях інформації, мікроносіях), нематеріальні (підготовка й проведення конференцій, нарад, лекцій, консультацій, «круглих столів» тощо та їх інформаційний супровід), комбіновані (влаштування виставок нових надходжень видань, підготовка бібліографічних описів, тематичних і аналітичних оглядів, аналітичних довідок, реферування документів, усні й письмові переклади з іноземних мов), електронні (сканування текстів, надання робочих станцій користувачам, формування інформаційних масивів, наповнення баз даних тощо), методичні напрацювання.

Бібліотечно-інформаційна послуга – це конкретний результат бібліотечного обслуговування, який задовольняє певну потребу користувача (отримати книжку, журнал, конкретні фактичні відомості, інші інформаційні ресурси, інформацію про заходи, консультацію з пошуку літератури, оформлення списку літератури). Предметом бібліотечної послуги можуть бути документи, бібліографічна інформація, добірка фактів, тематичні дайджести (фрагменти текстів різних документів, скомпонованих відповідно до запиту користувача), консультації з питань самостійного пошуку інформації для роботи з традиційними та електронними документами.

Процес задоволення інформаційних потреб користувачів називають ще інформаційним забезпеченням. Лише поєднання традиційних та електронних видів ресурсів у бібліотеці визначає успішне задоволення інформаційних потреб користувачів, дає можливість сформуванню нового стилю сучасної шкільної бібліотеки. Однією з головних складових бібліотечних систем є електронна бібліотека – оцифровані копії матеріалів на будь-яких фізичних носіях: паперових, тканинних, скляних, керамічних, аудіо, відео, тривимірні об'єкти тощо. В електронну бібліотеку потрапляють будь-які типи матеріалів: книжки, газети, журнали, рукописи, листи, плакати, листівки, малюнки, світлини, карти, ноти тощо. Для забезпечення інформаційних потреб користувачів варто використовувати матеріали не лише з бібліотек, а й з видавництва, архівів та музеїв, електронних бібліотек-магазинів, книгарень.

Шкільні бібліотеки можуть використовувати електронні бібліотеки та робити посилання на них для своїх користувачів. Детальніше інформацію про електронні бібліотеки, видавництва, музеї, до яких можна звертатися та радити учням і вчителям, вміщено в додатку 2. **Цифрові ресурси українських електронних бібліотек, видавництв, музеїв для розвитку учнів, підвищення професійного рівня вчителів.**

Інформацію про проведення моніторингових досліджень у шкільній бібліотеці викладено у публікації Г. Симоненко (<https://tinyurl.com/5hdzjb85>). Питання вивчення та забезпечення інформаційних потреб користувачів висвітлено у збірнику матеріалів бібліотечного форуму «Бібліотека Нової української школи» [1].

Дослідники інформаційних потреб користувачів шкільної бібліотеки Л. П. Ляшенко («Шкільна бібліотека: час змін, трансформацій») і Л. І. Ткаченко («Інформаційні потреби користувачів та способи їх ефективного задоволення») роблять певні висновки щодо інформації, якої здебільшого потребують користувачі шкільної бібліотеки: наявності у бібліотеці конкретного документа, консультування в пошуку й виборі джерел інформації, відкритих переглядів літератури та інтернет-ресурсів, тематичних виставок, надання у користування документів з фонду бібліотеки, пошуку електронних копій підручників.

Для користувача важливим є адресність, оперативність інформації, багатоаспектність охоплення теми. Шкільні бібліотекарі повинні максимально реалізовувати критерії відкритості бібліотеки, доступності інформації про бібліотеку, її діяльності, повноти й актуальності інформації, розміщати цю інформацію на офіційному сайті школи, бібліотеки, блозі, в інтернеті. Важливо дотримувати доступності взаємодії з одержувачами інформаційно-бібліотечних послуг за допомогою телефону, електронної пошти, соціальних мереж. Необхідно проводити консультації для всіх учасників освітнього процесу щодо надання достовірної інформації про результати власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використані методики досліджень і джерела інформації. Для задоволення інформаційних потреб користувачів важливо розвивати інформаційну компетентність, зокрема вміння структурувати отриману інформацію. Стратегія задоволення інформаційних потреб має вибудовуватись залежно від типу інформації. Доцільно обирати ті форми роботи, які можуть бути привабливими для користувачів, при цьому важливо враховувати те, як сучасні користувачі звикли отримувати інформацію та як їм зручно це робити. Детальніше пропонуємо ознайомитись із досвідом бібліотеки Калуського НВК «Загальноосвітня школа I-III ступенів № 10-лицей» (<http://kalush-licey10.com.ua/2018/06/09/biblioteka/>).

Усім користувачам шкільної бібліотеки необхідний доступ до освітньої інформації – електронних освітніх ресурсів, освітніх мережових спільнот, сайтів, присвячених різним конкурсам, олімпіадам, дитячим творчим фестивалям, іншим тематичним форумам, дистанційні консультації. Надання інформації здійснюється надсиланням користувачам електронною поштою уривків найбільш популярних книжок, оглядів нових ресурсів інтернету, електронних

виставок; запрошень до перегляду віртуальних екскурсій у бібліотеках; слайд-лекцій; слайд-презентацій, подорожей віртуальними музеями світу; відеобесід, відеоуроків із застосунками ZOOM, Google Classrooms, створення та надсилання путівників ресурсів, мережевих акцій.

Пропонуємо ознайомитись із цікавим досвідом проведення мережевої акції, яка передбачає організацію колективної творчої діяльності в мережі Інтернет з метою створення оригінального цифрового продукту засобами сучасних сервісів. Платформою для створення акції можуть бути блоги, сайти, інформаційні портали, соціальні мережі тощо. Детально про сервіси створення мережевої акції на сайті <https://viola19032009.wixsite.com/mysite-13>. Тут зокрема розміщено поради координатору-початківцю, який пропонує огляд низки сервісів для створення мережевої акції. Поради містять такі розділи:

- «Програма акції» – пропонує платформи для створення мережевої акції.
- «Організація акції» – подає сервіси для організації акції: реклами заходів, реєстрації учасників і партнерів, обліку роботи, підбиття підсумків та відзначення.

- «Інформаційні продукти» – рекомендує низку сервісів для створення індивідуальних інформаційних і колективних інформаційних продуктів.

На основі досліджень інформаційних потреб учнів закладів загальної середньої освіти можна зробити висновки, що вони пов'язані з освітньою діяльністю, зокрема навчанням та особистими інтересами. Узагальнені результати інтерв'ювання бібліотекарів закладів загальної середньої освіти м. Києва проведено з 2020 по 2022 рік щодо інформаційних потреб користувачів шкільної бібліотеки. Особисті інформаційні потреби учнів мають пізнавальну активність, сформовані під впливом спрямованості навчання на розвиток ключових компетентностей, пізнання навколишнього світу. Інша складова інформаційних потреб школярів – це розважальний та комунікативний формат. Зважаючи на те, що учні середньої та старшої школи достатньо володіють інформаційними технологіями, вони можуть частково самостійно задовольняти свої інтереси. Наприклад, учням можна запропонувати такі освітні електронні ресурси: платформа **BOOKMINT`s**, яка допоможе заохотити дітей до читання та наукових експериментів (<https://bookmints.com.ua/>); **Нова школа**. На цьому каналі зібрано навчальні відео для дітей з різних шкільних предметів, які допомагають засвоїти матеріал у цікавій формі (https://www.youtube.com/watch?v=4_nO70z8gd0); **Хмаринка** – науково-популярний, пізнавальний канал, представлено багато наукових та пізнавальних відео, які будуть цікаві як дітям, так і дорослим. Теми відео – досягнення світової науки: людина, техніка, технології і космос. Створено адаптовані переклади відео про космос від NASA та інших популярних каналів. Окрему категорію складають відео для малечі, завдяки яким діти можуть мандрувати Україною та з легкістю вивчати цифри, літери, кольори, тощо (<https://www.youtube.com/c/Хмаринка/featured>); **Наука для дітей**. Новий канал, створений освітнім центром Stem Cell. На каналі транслюються різноманітні

відео безпечних творчих експериментів, які можна проводити вдома (https://youtube.com/channel/UC8ZuuwAk3qk_GcXY1tzDSfQ).

Освітні інформаційні потреби учнів забезпечуються шкільними бібліотекарями у формі бібліотечних уроків, створених буклетів, пам'яток методичного рекомендаційно-бібліографічного характеру, експрес-інформації, консультацій щодо роботи з книжкою, залученням до читання довідкової літератури, використання ресурсів художньої та науково-популярної літератури з метою виховання моральних цінностей, голосних читань літературних творів, бесід, обговорення, читацьких конференцій, підготовки відгуків про книжку, бібліографічних списків літератури, проведення предметних тижнів, використання проектних технологій. Кожна шкільна бібліотека сьогодні поряд з традиційними формами роботи дедалі більше переносить ці форми у віртуальне середовище. Наприклад бібліотека початкової школи № 334 м. Києва на своїй сторінці у мережі Facebook постійно презентує різноманітні форми роботи: віртуальні виставки, інформаційні бюлетені, огляди літератури (<https://www.facebook.com/groups/316089240110081/user/100064327231193/>).

Сучасні форми роботи представлено у блозі бібліотекаря Дідур Ірини Станіславівни (<http://newbibl.blogspot.com/>).

Перед бібліотекарями, які відповідають за задоволення інформаційних потреб, у першу чергу школярів, постає питання щодо вибору інформації. Так, багато цікавих, пізнавальних ресурсів можуть нести освітню інформацію, але не відповідати віку й розвитку дитини. Тому потрібно вчити дітей думати, обговорювати, критично оцінювати інформацію, а отже, формувати у них інформаційну культуру. Тобто йдеться про сукупність знань, умінь і навичок користувача, що дають змогу повноцінно сприймати, опрацьовувати, використовувати та засвоювати нову інформацію.

Бібліотекарі долучаються до інформаційно-методичного забезпечення вибору учнями майбутньої професії та профільної і допрофільної підготовки, що є основою інформаційних потреб. Перспективним у діяльності шкільної бібліотеки на сучасному етапі є залучення користувачів до «культури участі», яка розширює роль учнів, педагогів, батьків від споживачів інформації до творців інформації. Сьогодні це стає можливим завдяки використанню соціальних мереж Facebook, Instagram, групам у Viber.

Сучасні форми роботи шкільної бібліотеки з користувачами представлено у відеоматеріалі Софіївської шкільної бібліотеки <https://www.youtube.com/watch?v=4itzXXGi6II>.

У віртуальному освітньому середовищі можна використовувати також наступні форми роботи:

Бліц-опитування – опитування користувачів бібліотеки про послуги, форми роботи, можна як проводити усно так і за допомогою питань та поширенням їх у групі Viber.

Аукціон знань – творчий захід, різновид вікторини, сприяє прищепленню інтересу до пізнання, розширенню кругозору, зростанню творчої активності учасників, здобуттю знань усіма учасниками. На аукціоні «продають» питання

чи приз і його можна «купити»: «покупка» здійснюється шляхом пред'явлення будь-яких знань, затребуваних «продавцем». По суті, це відкрите змагання на краще знання теми. Зберігається атрибутика аукціону: кафедра, молоток, дзвіночок.

Бібліоліцей – цикл заходів з поглибленим вивченням будь-яких тем.

Бібліотечний журфікс – зустрічі з цікавими людьми різноманітних професій, які проводяться в один, заздалегідь обраний день, і супроводжуються широкою рекламою.

Виставка-адвайзер (виставка-консультація) – у перекладі з англійської – adviser – радник, консультант. Приклад виставки-адвайзер: «Як обрати професію?» та ін. На таких виставках має бути представлений методичний матеріал: консультації, рекомендації, пам'ятки за темою виставки. Огляд цієї виставки перед аудиторією проводять у формі консультації. Такі виставки дають змогу користувачам зекономити час, акцентувати увагу на найцікавіших документах, позбавляють потреби безпосередньо переглядати первинний матеріал. Варто використовувати фото та відеодописи, застосовувати інфографіку, меми та gif-анімацію.

Виставка-дослідження. Цей вид виставки уможлиблює наочне представлення результатів вивчення інформаційних потреб. Таку виставку можна періодично доповнювати й оновлювати.

Гра VIP-гід. Учасникам гри пропонують спробувати себе в ролі гіда-екскурсовода. Його завданням є розроблення маршруту по своїй місцевості для важливого гостя. Маршрут може бути оформлений у вигляді путівника, буклета, слайдів, відеопрезентації. Учням варто ознайомитись з краєзнавчою літературою.

Дискусії на різні теми. Учасники можуть використовувати мережу Google для пошуку картинок, газетних підшивок із статтями до обраної теми дискусії, вебсайтів, фільмів з YouTube каналу.

День взаємної інформації – у бібліотеку запрошують представників різних установ, які доводять інформацію до користувачів, а бібліотека інформує про літературу відповідної тематики, готує огляди та добірки.

Інформаційний брифінг – короткий публічний виступ, на якому учасники певних подій або заходів надають інформацію про поточний перебіг справ, позиції сторін, повідомляють раніше невідомі деталі та відповідають на питання учасників заходу.

Інформдосьє – захід, який проводять у формі презентації збірника матеріалів про кого-небудь, про що-небудь.

Інформхвилинка – коротке інформаційне повідомлення на будь-яку тему.

Каскад інформаційних повідомлень – захід, на якому розглядається інформація з періодичних видань).

Сторітеллінг – мистецтво захоплюючої розповіді та передачі за її допомогою необхідної інформації з метою впливу на емоційну, мотиваційну, когнітивну сфери слухача.

Флешбук – книжковий флешмоб в інтернеті. Це презентація чи ознайомлення з цікавими книжками з використанням ілюстрацій, цитат, особистих вражень та іншої інформації про книжку.

Хронограф – розповідь за роками про певні історичні події, побудована за типом літопису [32; 34].

Актуальними є також наступні форми і методи роботи: організація спілкування з учнями та вчителями з різних сіл і міст України та світу через вебінари, скайп-конференції, спільне створення відеоматеріалів тощо.

Педагогічні працівники, адміністрація закладу загальної середньої освіти є також активними користувачами шкільної бібліотеки. Перед бібліотекою, вчителями стоїть спільне завдання – навчити учнів уміло використовувати найрізноманітніші джерела інформації для задоволення їхніх освітніх потреб. Місія вчителя в Новій українській школі не просто передавати знання, а бути фасилітатором, модератором, помічником, щоб навчити дітей самостійно здобувати інформацію. Тому інформаційні потреби вчителів та управлінців школи пов'язані з їх професійною діяльністю. Для кращого розуміння цих потреб варто ознайомитись із Професійним стандартом вчителя⁷, в якому визначено перелік та опис загальних і професійних компетентностей вчителя.

При вивченні інформаційних потреб педагогів важливо ознайомитись із їх думками, напрацюваннями щодо бачення ролі шкільної бібліотеки. Наприклад, радимо ознайомитись із публікацією О. П. Оскірко, заступника директора з навчально – виховної роботи Ліщинівської ЗОШ Черкаської області «Сучасній школі – сучасну бібліотеку» (http://bibliotekyhr.at.ua/konkursna_robota_oskirka_o.p.doc), Н.Д.Мороз, директора ЗОШ м. Берестечко «Шкільна бібліотека – інноваційні процеси» (<https://naurok.com.ua/metodichni-materiali-shkilna-biblioteka-innovaciyni-procesi-153048.html>).

З метою вивчення інформаційних потреб вчителів та пошуку оптимальних форм їх забезпечення розроблено та додано до анкетування «Освітня реформа очима педагогів» (мал. 1.2), яке проводив Інститут післядипломної освіти Київського університету імені Бориса Грінченка, таке питання: «Які інформаційні ресурси потрібні вчителю в період трансформаційних змін?» (<https://tinyurl.com/ackvxxh3>) (мал. 1.3).

---

⁷ Про затвердження професійного стандарту за професіями. «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти»; «Вчитель закладу загальної середньої освіти»; «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)»: наказ М-ва розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України № 2736 від 23.12.2020. URL: <https://nus.org.ua/news/zatverdily-try-profesijni-standart-vchytelya-dokument/>.

Ваш варіант необхідних інформаційних ресурсів для успішних трансформаційних змін
44 відповіді

Практичні семінари

Очні семінари та тренінги підвищення кваліфікації, дистанційні курси для вчителів, використання сучасних методів та прийомів позитивного досвіду вчителів з інших країн.

дистанційні курси

1,5

бажання навчатися

Доступ до мультимедійних платформ

Зацікавленість і мотивація

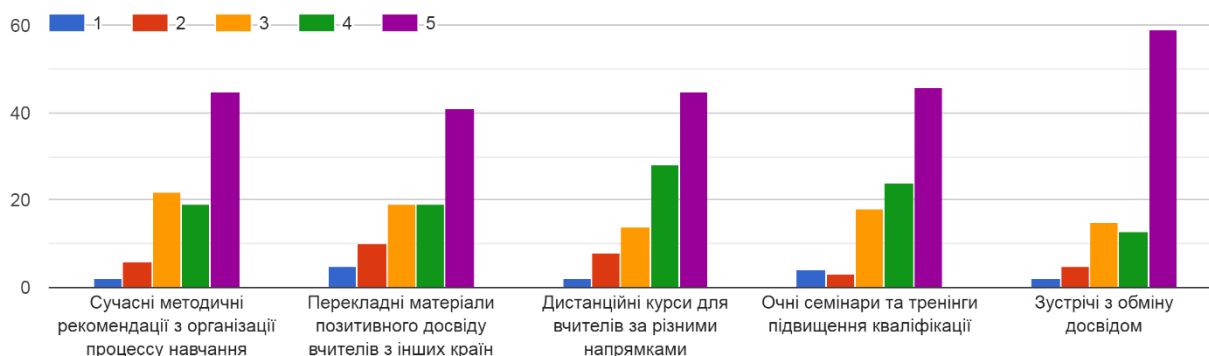
Дистанційні курси, он-лайн обмін досвідом

Нові підручники

Освітня реформа очима педагогів (мал. 1.2)

Відповідаючи на запитання Googl-форми, майже 90 % опитаних зазначили, що ця інформація пов'язана з освітньою сферою, системою соціальних зв'язків, психологією, нормативно-законодавчою базою, новими методиками та технологіями, науковою інформацією, що стосується всіх галузей знання, інформацією, яка відображає сутність педагогічної діяльності і яку використовує вчитель у викладанні свого предмета, зразки конспектів уроків чи виховних заходів, літератури для позакласних заходів, предметних тижнів, для проведення батьківських зборів, педрад, проєктної діяльності, самоосвіти, укладання портфоліо вчителя, складання плану спільної роботи для забезпечення освітнього процесу, цифрових засобів та інформаційно-комунікаційних технологій. Педагоги також наголосили на потребі консультацій щодо пошуку інформації, інформування про нові надходження до бібліотеки, оглядів інформаційних ресурсів з питань освіти.

Які інформаційні ресурси потрібні вчителю в період трансформаційних змін?

Які інформаційні ресурси потрібні вчителю в період трансформаційних змін (мал.1.3)

У процесі організації обслуговування педагогів можна виокремити кілька послідовно реалізованих етапів:

- вивчення користувачів;
- вибір режиму і форми обслуговування;
- аналіз інформаційних ресурсів, які можуть бути використані при обслуговуванні;
- аналіз ефективності інструментів навігації в інформаційних ресурсах;
- підготовка (або придбання) інформаційної продукції;
- аналіз ефективності обслуговування.

Для вчителів та адміністрації варто використовувати диференційоване інформування – вид інформаційного обслуговування, який спрямований на задоволення постійних інформаційних потреб користувачів для ефективного здійснення їх професійної діяльності. Як приклад, радимо ознайомитися із досвідом використання онлайн дошки Padlet шкільною бібліотекою Херсонської спеціалізованої школи I-III ступенів № 30 (<https://padlet.com/perekuta72/cbg6zw7p6es8lo11>). Для сучасного управління закладу загальної середньої освіти директора, заступника директора досить важливо бути поінформованим про законодавчі документи в галузі освіти, лідерські якості, стратегії розвитку освіти. Шкільний бібліотекар може запропонувати директорові консультаційну підтримку формування інформаційної культури керівника школи – інтеграційну багаторівневу, професійно-значущу характеристику особистості керівника, що формується завдяки системній поетапній підготовці і виражається в ціннісному ставленні до управлінської діяльності, в інформаційному світогляді, інформаційній грамотності та компетентності, комунікативності, культурі пошуку, обробленні та передаванні інформації.

Радимо ознайомити вчителів із фаховими періодичними виданнями, оглядами статей з них. Важливо інформувати педагогів про те, як можна інтегрувати ресурси бібліотеки для виконання навчальних програм, на уроках, зокрема використання словників, довідників для тлумачення слів, понять, про можливість добору книжок для читання в класі, різних історій, при складанні плану уроків, фотокопіювання матеріалів, ксерокс документів тощо. Потрібно спілкуватись з вчителями та консультувати їх з питань інформаційної грамотності, розвивати їхні вміння взаємодіяти із службами інформації (бібліотеками, здійснювати пошук в мережі Google, соціальних мережах). Доцільно пропонувати в процесі спілкування як для учнів, так і вчителів правильно формулювати свої інформаційні потреби та цілеспрямовано використовувати інформацію, заохочувати вчителів до проведення спільних заходів з бібліотечним фахівцем, використання ресурсів бібліотеки та популяризації її послуг серед учнів та батьків, заохочення під час навчання й підготовки до зовнішнього незалежного оцінювання. Варто співпрацювати з вчителями в розробці системного підходу до роботи з інформацією за їх предметами так, щоб з перших років навчання в школі пошук і отримання

інформації, знання її форматів, використання та подання увійшли в повсякденну практику кожного учня.

Потребує уваги формування у вчителя навичок щодо надання інформації у вигляді списків, буклетів, презентації про новинки методичної та художньої науково-популярної літератури з усіх галузей знань. Важливими є робота з вчителями з ознайомлення кращим досвідом у викладанні їх предметів, консультування про джерела інформації, інформаційні освітні ресурси, планування й підготовка у співпраці з учителями та учнями різних інформаційно-просвітницьких заходів, інформування вчителів про послуги та сервіси бібліотек міста, електронні бібліотеки.

Практичний формат співпраці вчителя та бібліотекаря висвітлено у публікаціях «Спільна робота шкільних бібліотекарів та вчителів предметників» [32]; «Партнерство бібліотекаря та вчителів у вихованні компетентного користувача» (автор Л. М. Гайдай), журнал «Шкільний бібліотекар», № 2, 2019 рік. Радимо ознайомитись із матеріалами науково-методичного журналу «Джерело педагогічних інновацій», тема спецвипуску – «Бібліотека закладу загальної середньої освіти – стратегічний партнер Нової української школи», укладачі: Л. Ворфлік, З. Жеребкіна⁸. У виданні висвітлено партнерські відносини усіх учасників освітнього процесу Нової української школи. Педагогіка партнерства потребує нового освітнього середовища, що передбачає використання нових форм і методів роботи з користувачами бібліотеки – виховання культури читання, формування інфомедійної компетентності, сталого прагнення до пізнання та пошуку інформації. Перший і другий розділи розкривають модель і завдання перебудови шкільної бібліотеки в сучасний інформаційний центр Нової української школи. Четвертий розділ висвітлює неформальну роботу бібліотеки, у ньому запропоновані практико-орієнтовані матеріали для позакласного використання, популяризації книги та читання серед дітей і підлітків.

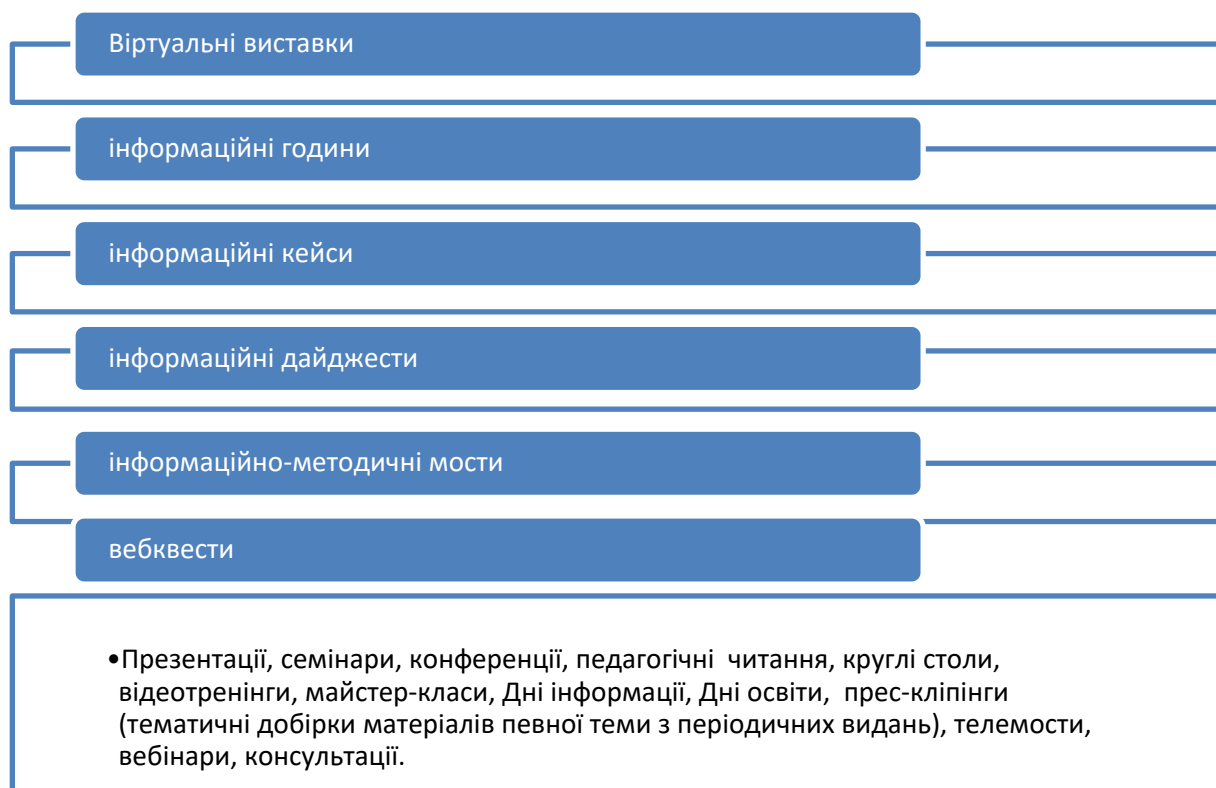
Педагоги мають потребу в постійному підвищенні кваліфікації, тому для них важливим є надання інформації щодо вибору шляхів професійного зростання і особистісного розвитку: очних, дистанційних і відкритих електронних курсів, освітніх порталів, серпневих конференцій, тематичних соціальних мереж і блогів, аналізу методичної літератури та інтернет-ресурсів з питань дидактики та виховання (**додаток 3. Інформаційний навігатор вчителя**).

Узгоджена з педагогічним колективом та адміністрацією школи діяльність бібліотекаря сприятиме ефективному забезпеченню інформацією освітнього процесу, спрямовуватиме правильний вибір інформаційних послуг бібліотеки (мал.1.4).

---

⁸ Джерело педагогічних інновацій. Бібліотека закладу загальної середньої освіти – стратегічний партнер Нової української школи. / укладачі: Л. Ворфлік, З. Жеребкіна; голов. ред. Л.Д. Покроєва. Вип. № 3(35). Харків : Харків. акад. неперерв. освіти, 2021. 204 с. URL: <https://tinyurl.com/3v32bnxy>.

*Сучасні форми роботи шкільної бібліотеки
із забезпечення інформаційних потреб педагогічних
працівників у віртуальному середовищі (мал.1.4)*

Варто зазначити, що корисними при забезпеченні інформаційних потреб педагогів можуть бути матеріали «Творчий досвід вчителів і шкільних бібліотекарів, які працюють за ідеями В. О. Сухомлинського» (<https://dnpb.gov.ua/ua/25109-2/>).

Шкільним бібліотекарям варто враховувати, що педагогічна спільнота сьогодні дедалі більше апелює до медіапростору як території втілення нових ідей освітнього процесу, тому й вибирати потрібно такі форми і методи роботи, які можна легко трансформувати у віртуальне середовище.

Робота з батьками учнів. У сучасних умовах шкільному бібліотекарю варто налагоджувати більш тісні стосунки з батьками учнів, побудовані на засадах партнерства, вивчати їхні інформаційні потреби та шукати нові можливості для співпраці (мал.1.5). Те, що батьки мало знають про проблеми шкільних бібліотек, форми їх роботи, свідчать результати опитування «Освіта очима батьків», проведене ще у 2017 р. Результати дослідження засвідчили, що лише 10% респондентів турбує питання недоукомплектованих шкільних бібліотек. З дослідженням можна ознайомитись на сайті «Освіторія» (<https://osvitoria.media/news/opytuvannya-osvita-ochyma-batkiv-vyyavylo-osnovni-osvitni-potreby-ta-problemy/>). Батьки розглядають шкільну бібліотеку як місце концентрації їх інформаційно-пошукової діяльності та потребують інформації щодо всебічного розвитку і науково-методичного супроводу навчання та

виховання дітей, раціональних прийомів роботи з книжкою, освітніх технологій, методик про здоров'язберігаючі технології, безпеку їхніх дітей у мережі інтернет, інформації щодо пошуку електронних підручників. Тож важливо надсилати таку інформацію у групу Viber або розмістити на сайті школи. Необхідно створити на сайті школи чи бібліотеки рубрику «Поради батькам»,

Пам'ятка для батьків

Можливості батьків як домашніх наставників своїх дітей у читанні

Поради взято з навчально-методичного посібника І.П. Староїної «Нова українська школа: розвиток читальної компетентності в учні початкової школи в системі інтегрованого навчання» (2020).

НОВА УКРАЇНСКА ШКОЛА

ІРИНА СІВЯЧЕНКО
ІРИНА ТЕРЕШЕНКО
АНДРІЙ ПИРІЖЕНКО

ЧИТАЛЬНИЙ КОМПЕТЕНТНОСТІ В УЧНІВ ПІДАРОК ШКОЛИ В СИСТЕМІ ІНТЕГРОВАНОГО НАВЧАННЯ

ЧИТАЛЬНИЙ КОМПЕТЕНТНОСТІ В УЧНІВ ПІДАРОК ШКОЛИ В СИСТЕМІ ІНТЕГРОВАНОГО НАВЧАННЯ

На підставі узагальнення порад провідних експертів і фахівців, Pearson Education, одна з провідних корпорацій, що займається освітньою проблематикою в багатьох країнах світу, окреслила такі десять дієвих порад, які можуть допомогти батькам заохотити дітей читати.

Зробіть книгу частиною життя вашої родини. – Хай книги завжди будуть навколо вас, так, щоб ви і ваша дитина були готові читати, щойно з'явиться найменша можливість.

Відвідайте вашу місцеву бібліотеку. – Запишіть свою дитину в бібліотеку. Ви знайдете там останні відеоігри, записи на дисках, а ще сотні й сотні фантастичних книг. Дозвольте дітям обирати книги на свій смак, захоочуйте їхні власні інтереси.

Дослухайтесь до інтересів дітей. – Допоможіть їм знайти саме ту, їхню, книгу – і не важливо, чи це будуть оновлені тексти, поезія, комічні книги чи нон-фікшн.

Будь-яке читання – це добре. – Не зневажайте нон-фікшн, комікси, графічні романи, журнали й буклети. Читання є читання, і всі його прояви – це добре.

Забезпечте комфорт! – Умостіться десь, де тепло й затішно, зі своєю дитиною – чи то в ліжку, чи в гамаку, чи на дивані, або ж переконайтеся, що дітям комфортно, якщо вони читають самостійно.

Ставте запитання. – Щоб підтримати зацікавлення історією, яку читаєте, запитуйте дитину в процесі читання, ставлячи, наприклад, такі питання: «Як ти гадаєш, що трапиться далі?» чи «І де ми зупинилися минулого ввечері? Пам'ятаєш, що там уже трапилося?»

Читайте будь-коли, щойно випаде нагода. – Беріть із собою книжку чи якийсь журнал завжди, коли ваші дітня доведеться чекати, наприклад, у лікарні.

Читайте знову й знову. – Заохочуйте вашу дитину перечитувати улюблені книги й поезії. Перечитування допомагає виробити легкість і впевненість.

Читайте ввечері. – Регулярно читайте з вашою дитиною чи дітьми перед сном. Це надзвичайна можливість гарно завершити день і провести безцінний час зі своєю дитиною.

Римувайте й повторюйте. – Оновліть і поетичні тексти, які містять римування й повтори, надзвичайно корисні для заохочення ваших дітей або залучення їх до спільної діяльності, а ще допомагають поповнювати словни-

презентувати нові видання з питань педагогіки, психології, розміщувати посилання на корисні відеоматеріали на YouTube-каналі. Наприклад, на сайті бібліотеки ЗЗСО № 132 м. Києва (<https://biblioteka132.kiev.ua/>) представлено видання з психології дитини.

Радимо ознайомитись із презентацією Л. Бублікової «Співпраця шкільної бібліотеки з батьками» (<https://tinyurl.com/uafpur54>). Корисними для батьків будуть презентації: Презентація книги-посібника «Живі письменники. Батькам» (<https://www.youtube.com/watch?v=9zWSwaAgafo>); Сучасні українські письменники – дітям. 1-3 класи (<https://www.youtube.com/watch?v=jT0DMuyxg9U>).

Сучасні форми роботи шкільної бібліотеки із забезпечення інформаційних потреб батьків учнів (мал.1.5)

Важливою є роль шкільної бібліотеки в медіаосвіті батьків, яка має спрямовуватися на вироблення вмінь враховувати вікові й психічні особливості дітей, що впливають на поведінку у віртуальному світі, та здобуття навичок переконливого роз'яснення як позитивних, так й негативних наслідків захоплення медіа. Важливим засобом формування медіаграмотності батьків є бібліотечні сайти, які надають доступ до ресурсів і матеріалів, довідково-інформаційного обслуговування, містять поради щодо долучення дітей до світових книжкових скарбів, рекомендації щодо роботи з інформацією на «Сторінках для батьків». Крім того, на бібліотечних сайтах може узагальнюватися і поширюватися інформація про діяльність спеціалізованих інтернет-ресурсів, які опікуються роботою з виховання медіакультури, розроблення медіаматеріалів для навчання батьків, проведення досліджень щодо ролі бібліотек і медіа в житті сучасного суспільства, участь у проведенні тижнів медіакультури, днів медіабезпеки, проведенні тренінгів, семінарів, зустрічей для батьків з формування навичок протистояння маніпуляціям, фейкам, мові ворожнечі в засобах масової інформації, поширення для батьків освітніх інтернет-ресурсів, презентації новинок видавництва, електронних книжок, публікацій у періодичних виданнях та мережі інтернет навчального характеру на теми ознайомлення дитини з інтернетом, небезпеки в мережі, правил дотримання безпеки в інтернеті, запобігання та протистояння кібербулінгу, гаджетозалежності тощо. До цього варто додати консультації для батьків з медіакультури про вплив різного медіаконтенту (мультиплікаційної продукції,

фільмів, телебачення, інтернет) на розвиток дітей різного віку, медіазалежності (комп'ютерні, ігрові залежності) та форми їх подолання, культуру обговорення медіапродуктів з дітьми тощо.

Роль бібліотек у просвітницькій діяльності та поширенні інформації серед громадськості, надання доступу інформації та електронних послуг є пріоритетною діяльністю бібліотек в умовах децентралізації. Шкільні бібліотеки можуть підтримувати та реалізувати спільні проекти, залучати зацікавлені інституції для промоції читання в місцевій громаді та розвивати інтереси мешканців громади (мал.1.6). Бібліотекарям необхідно постійно оцінювати потреби членів громади та поліпшувати бібліотечні послуги, щоб вони відповідали цим потребам. Спільними зусиллями з громадою можна створювати проекти, спрямовані як на осучаснення креативного простору (шкільної бібліотеки) для проведення культурного дозвілля дітей та молоді шляхом популяризації народних ремесел і промислів, так і на формування медіаграмотності. Наприклад, Громадська організація «Успішна молодь Нетішина» (Хмельницька область) ініціювала спільно з шкільною бібліотекою проєкт FolkArtTeKa» – це майданчик для задоволення інтелектуальних, духовних, творчих і комунікаційних потреб дітей та молоді, а також підсилення ролі культури у формуванні особистості, а відтак і суспільства в цілому. Актуальним та на часі є проєкт «Вакцина від інфодемії: підвищуємо медіаграмотність молоді Дядьковицької територіальної громади» (<https://medialiteracy.org.ua/yak-zaluchyty-molod-v-biblioteky-dosvid-dyadkovytskoyi-gromady/>).

Важливо розглядати членів громади і як спонсорів бібліотеки. Для цього потрібно надсилати на електронну адресу або у групу Viber анонси, прес-анонси, прес-релізи, пострелізи, інформаційні статті, інтерв'ю, оголошення, презентації, буклети, плакати, листівки, флаєри про діяльність бібліотеки, посилання на відеозвіти, присвячені заходам. Корисними матеріалами для шкільних бібліотекарів можуть стати методичні рекомендації «Громадські обговорення на Рівненщині «Якою має бути бібліотека нашої громади?» [2; 5; 14; 38]. Радимо ознайомитись із відеоматеріалами М. Беги, завідувачки Трибухівської сільської публічно-шкільної бібліотеки Трибухівської ТГ Тернопільської області про роль та діяльність публічно-шкільної бібліотеки в громаді «Сучасна публічна бібліотека: завдання, роль та місце в громаді», (<https://www.youtube.com/watch?v=dRMBVR1Uu98>); консультацією О. Матвеєвої «Нові бібліотечні послуги», представлену на блозі «Бібліостихія» (http://bibliostyhiya.blogspot.com/2016/04/blog-post_22.html).

**Сучасні форми роботи шкільної бібліотеки
із забезпечення інформаційних потреб членів громади (мал.1.6)**

Підсумки до розділу I

Шкільна бібліотека формами та методами своєї діяльності реалізує принцип рівного доступу до здобуття повної загальної середньої освіти своїм користувачам. Можливість доступу до різних типів і видів інформації, їх комплексне поєднання, створення гнучкої системи інформаційного забезпечення та розширення спектру послуг і сервісів сприяє успішному задоволенню інформаційних потреб і запитів користувачів сучасної шкільної бібліотеки. Саме завдяки соцмережам бібліотека публікує новини, комунікує з читачами, поширює фото- та відеоматеріали. Не можна сказати, що потреби користувачів шкільної бібліотеки є індивідуальними, адже вони перетинаються. Бібліотека як структурний підрозділ школи сама по собі є адресатом і центром узгодження потреб. Вивчення інформаційних потреб має важливе значення не лише для організації діяльності бібліотеки, а й для закладу в цілому, сприяє прогнозуванню розвитку загальної середньої освіти, відображається в концептуальному проекті школи майбутнього, стратегії розвитку закладу загальної середньої освіти. Посилення ролі регіональної освітньої політики, тенденції, що спрямовується на забезпечення рівного доступу суб'єктів до здобуття освітніх послуг, розроблення організаційної структури управління, цільових програм розвитку закладів загальної середньої освіти (ЗЗСО), упровадження іноваційних освітніх проєктів суттєво впливають на інформаційні потреби користувачів шкільних бібліотек. Вимогою сьогодення до бібліотекарів

є більша відкритість до змін (розуміння нових моделей функціонування бібліотеки, нових видів потреб громади та безперервного навчання як інструменту постійного професійного розвитку), нових форм роботи з віртуальною спільнотою.

Бібліотека стає базою інформаційних ресурсів і послуг, де можна інформацію перетворити в знання та вміння. Шкільна бібліотека є частиною інформаційно-освітнього середовища закладу загальної середньої освіти, виконує функцію забезпечення інформаційних потреб учасників освітнього процесу. Для реалізації цієї функції бібліотекарям необхідно постійно оцінювати інформаційні потреби користувачів і поліпшувати бібліотечні послуги відповідно до потреб. Шкільна бібліотека насамперед задовольняє інформаційні потреби, пов'язані з навчальною та дозвіллевою діяльністю учнів, педагогів, батьків, членів громади. В основі такої діяльності лежить відповідний фонд документів, інформаційно-пошуковий апарат до нього і багатопланова робота бібліотекарів. Актуальним завданням залишається створення корисних методичних ресурсів та порад для учнів, педагогів, батьків та членів громади щодо отримання індивідуальних чи групових консультацій, онлайн-курсів, відео майстер- класів, вебінарів.

Зміст та форми роботи освітянських бібліотек із забезпечення інформаційних потреб користувачів зазнали суттєвих змін, що визначалися становленням основних засад нової парадигми у національно-культурному розвитку України та інформатизацією бібліотечних установ. Інформаційні потреби користувачів шкільних бібліотек (учнів, вчителів, батьків та членів громади) також трансформуються, що потребує постійного їх моніторингу. Зміна носіїв знання, цінностей і стилів життя висуває перед бібліотеками потребу в трансформації та адаптації. Корисним для підвищення професійної майстерності бібліотекарів можуть бути сторінки професійних спільнот у Facebook «Бібліотекарі закладів освіти України» (<https://www.facebook.com/groups/264857411422488/>); «Шкільні бібліородзинки Виноградівщини» (<https://www.facebook.com/groups/1125586260881854/>).

Об'єднане бібліотечне співтовариство може допомогти у розв'язанні багатьох питань. Практичний досвід бібліотекарів, висвітлений на шпальтах видань, в інтернет-просторі, може також слугувати забезпеченням інформаційних потреб користувачів (додаток 4. **Номінація «Модель бібліотеки Нової української школи» Всеукраїнського конкурсу «Шкільна бібліотека – 2020»**).

З впевненістю прогнозуємо, що сучасна шкільна бібліотека і надалі набуватиме ваги як мультифункціональний центр з відкритим і доступним простором, який постійно проводить моніторинги інформаційних потреб своїх користувачів, розбудовує зв'язки та налагоджує доступ, у тому числі й дистанційний, до власних і зовнішніх бібліотечних ресурсів.

Вивчення, аналіз і пошук сучасних форм і методів забезпечення інформаційних потреб користувачів шкільних бібліотек сприяє ефективному плануванню діяльності бібліотеки, впливає на її імідж як центру освіти,

інформації та дозвілля. Тісна співпраця з педагогами, батьками, членами громад, публічними бібліотеками, музеями, громадськими організаціями задля проведення спільних заходів, комунікацій лише посилює якість бібліотечно-інформаційного обслуговування усіх користувачів.

Список використаних джерел

1. Бібліотека Нової української школи. Збірник за матеріалами бібліотечного форуму / упоряд.: В.П. Фарварщук. Хмельницький : ХОІППО. 2022. 65 с.

2. Бібліотек@ та місцева громада : зб. матеріалів із практики роботи публіч. б-к Терноп. обл. / Терноп. обл. від-ня Укр. бібл. асоц., Терноп. обл. універс. наук. б-ка ; упоряд., керівник проекту та наук. ред. В. Вітенко ; ред.: О. Раскіна, Г. Жовтко. Тернопіль : Підручники і посібники, 2013. 80 с.

3. Бібліотечні форми і методи роботи з читачами різних вікових категорій : метод.-практ. матеріали / Упр. культури, національностей та релігій Київ. облдержадмін., Київ. обл. б-ка для дітей ; [уклад.: О.М. Литвин, Л.П.Соляник; наук. ред. та відп. за вип. М. П. Зніщенко ; ред.-упоряд. Л. П. Соляник]. Київ : [КОБдД], 2015. 24 с. (Серія «В практику роботи бібліотек»).

4. Бурківська Л. Ю., Григораш С. М. Сучасний стан інформаційно-аналітичної діяльності шкільної бібліотеки. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/conf/other/33feb2019/51.pdf> (дата звернення: 23.10.22).

5. Волян Н. П., Ковальчук Ю. О. Громадські обговорення на Рівненщині «Якою має бути бібліотека нашої громади?» : метод. рек. / Рівнен. держ. обл. б-ка ; відп. за вип. В. П. Ярощук. Рівне, 2012. 19 с.

6. Гавриш Н. Б. Інформаційно-комунікативні потреби користувачів бібліотеки як чинник удосконалення інформаційного забезпечення. URL: <https://dspace.nuph.edu.ua/bitstream/123456789/3324/1/gavrish.pdf> (дата звернення: 23.10.22)

7. Гранчак Т. Використання національними бібліотеками соцмереж для представлення бібліотечних продуктів і послуг. *Бібл. вісн.* 2016. № 1. С. 18–29.

8. Гуркаленко І. В. QR-коди в роботі шкільної бібліотеки. *Шкіль. бібліотекар.* 2019. № 4. С. 2–4.

9. Дідур І. П., Ковальська Л. А. Потреби користувачів архіву та новітні форми використання архівної інформації. *Вісник студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса.* 2018. № 10. С. 132–136.

10. Дистанційне навчання як сучасна освітня технологія [Електронний ресурс] : матеріали міжвузівського вебінару (м. Вінниця, 31 березня 2017 р.) / відп. ред. Л. Б. Ліщинська. Вінниця : ВТЕІ КНТЕУ, 2017. 102 с.

11. Імерсивні технології в роботі бібліотек для дітей : метод. лист / Нац. б-ка України для дітей ; [авт.-уклад. Т. М. Кузілова]. Київ : [Нац. б-ка України для дітей], 2021. 19 с. URL: <https://chl.kiev.ua/MBM/Book/View/627#page/1/mode/1up> (дата звернення: 23.10.22).
12. Інформаційно-бібліографічна робота публічної бібліотеки : метод. рек. / Харків. обл. універс. наук. б-ка ; уклад. Л. О. Сашкова. Харків : ХОУНБ, 2015. 21 с.
13. Інформаційна потреба. Українська бібліотечна енциклопедія. URL: https://ube.nlu.org.ua/article/Інформаційна_потреба (дата звернення: 23.10.22).
14. Кобзін Д., Левкіна Г., Луньова О., Черноусов А., Щербань С. Методичний посібник з оцінювання потреб ВПО у громадах. Харків : Харків. ін-т соціальних дослідж. (ХІСД), 2020. 246 с.
15. Ковальчук С. Сучасні форми роботи в бібліотеках: (інформація до словника успішного бібліотекаря). *Бібл. планета*. 2014. № 4. С. 14–17.
16. Коновал Л. В. Інформаційні потреби користувачів наукових бібліотек: стан і перспективи розвитку в умовах електронної комунікації : дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.03. Київ, 2018. 230 с.
17. Кононученко Л. І. Діяльність обласних універсальних наукових бібліотек України по забезпеченню інформаційних потреб користувачів (кінець ХХ – початок ХХІ століття) : автореф. дис. ... канд. культурології. Київ, 2011. 20 с.
18. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція). *MediaSapiens* : сайт. 2016. Дата публікації: 24.04.2016. URL: https://ms.detector.media/mediaprosvita/mediaosvita/kontseptsiya_vprovadzhennya_mediaosviti_v_ukraini_nova_redaktsiya/ (дата звернення: 23.10.22).
19. Мар'їна О. Контент-стратегія бібліотек у цифровому середовищі. *Бібл. вісник*. 2016. № 4. С. 8–12.
20. Матвійчук О. Є. Діяльність шкільних бібліотек по забезпеченню інформаційних потреб старшокласників : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Київ, 2004. 22 с.
21. Матвійчук О. Є. Інформаційні потреби користувачів шкільної бібліотеки та шляхи їх забезпечення. *Інформаційне забезпечення сфери освіти та науки України* : матеріали звіт. наук.-практ. конф. ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, 21 грудня 2021 г., Київ / НАПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського ; [редкол.: Л. Д. Березівська (голова) та ін.]. Вінниця : Твори, 2021. С. 59–60. URL: http://dnpb.gov.ua/wp-content/uploads/2021/12/abstracts_collection_2021.pdf (дата звернення: 23.10.22).
22. Матеріали Міжвузівської науково-практичної конференції «Формування сучасного освітнього середовища: теорія і практика» : зб. наук. пр. / редкол.: Н. В. Ільченко (голова) та ін. Ірпінь, 2020. 100 с. URL:

ek.irpin.com/assets/images/resources/52/1f330e0d35de6d922a2ab90ca2caafe1da6b18c7.pdf (дата звернення: 23.10.22).

23. Миськевич Т. М. Специфіка формування інформаційної потреби сучасного користувача: інжиніринг інфопотреби. URL: <http://strategylibrary.kpi.ua/proc/article/view/177486/179027> (дата звернення: 23.10.22).

24. Новальська Т. Український читач у бібліотекознавчих дослідженнях (друга половина XIX – початок XXI століття) : монографія. Київ : [б. в.], 2005. 250 с.

25. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи / група упоряд.: Л. Гриневич та ін. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 23.10.22).

26. Павленко Т. С. Інформаційні потреби користувачів – орієнтир удосконалення бібліотечної діяльності. *Наук праці ДНПБ України імені В. О. Сухомлинського*. Київ, 2016. Вип. 5. С. 120–127.

27. Пономаренко Л. О. Інформаційні потреби педагогічної науки та розвиток системи бібліографічних ресурсів освітянських бібліотек України : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій. Київ, 2015. 22 с.

28. Прогнозування розвитку загальної середньої освіти: теорія і методологія : монографія / Л. А. Онищук, А. Д. Цимбалару, Д. О. Пузіков, К. В. Гораш, І. О. Климчук, О. В. Мушка, О. О. Прохоренко, Н. Є. Пархоменко, О. І. Мезенцева. Київ : КОНВІ ПРІНТ, 2019. 240 с.

29. Прокопенко Л. І. Інформаційні потреби користувачів обласних універсальних наукових бібліотек України : монографія. Київ : Ліра-К., 2020. 220 с.

30. Рогова П. І., Артемов Ю. І. Дослідження інформаційних ресурсів на відповідність потребам користувачів у контексті перетворень бібліотечного середовища. *Вісн. Кн. палати*. 2015. № 2. С. 22–24.

31. Сидоренко О. М. Використання можливостей інтернет-технологій у роботі шкільної бібліотеки. *Шкіль. бібліотекар*. 2020. № 1 (січ.). С. 24–32.

32. Співпраця бібліотекаря з учителями предметниками: доповідь на районному семінарі. URL: <https://vseosvita.ua/library/dopovid-na-rajonnomu-seminari-praktikum-i-spivpraca-bibliotekara-z-ucitelami-predmetnikami-433166.html> (дата звернення: 23.10.22).

33. Сучасні медіа-практики в роботі бібліотек для дітей та юнацтва. URL: https://op.edu.ua/sites/default/files/publicFiles/news/2_roboty_peremozhci_sayt.pdf (дата звернення: 23.10.22).

34. Сучасні форми роботи бібліотеки: експрес-бюлетень / уклад.: Нарольська К.В. URL: <https://mmk.edu.vn.ua> (дата звернення: 23.10.22).

35. Сучасна шкільна бібліотека: організація роботи : практ. посіб. / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; [авт. кол.: Л. М. Бондар, Т. В. Добко, І. Г. Лобановська, О. Є. Матвійчук, І. І. Хемчян та ін. ; наук. ред.: Т. В. Добко, О. Є. Матвійчук, І. Г. Лобановська, І. І. Хемчян]. Київ, 2019. 359 с. (Серія «На допомогу професійній самоосвіті працівників освітянських бібліотек» ; вип. 21).

36. Створення сучасного інформаційно-освітнього простору шкільної бібліотеки : метод. рек. / [авт.: І. І. Хемчян, А. І. Рубан, О. Л. Гончаренко] ; НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Київ : [ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського], 2021. 56 с. (Серія «На допомогу професійній самоосвіті працівників освітянських бібліотек» ; вип. 24). URL: http://dnpb.gov.ua/wp-content/uploads/2021/12/Modern_library_space.pdf (дата звернення: 23.10.22).

37. Форми і методи роботи з читачами: як привернути увагу до бібліотеки : метод. рек. / уклад.: М. І. Мельник, Н. С. Головка, О. В. Горбенко ; відп. за вип. Н. М. Кравчук. Вінниця, 2015. 20 с. (Серія «На допомогу бібліотечному фахівцю»).

38. Чотири простори бібліотеки: модель діяльності: практичний посібник / автори-уклад.: О. Бояринова, О. Бруй, Л. Лугова, Я. Сошинська, І. Шевченко ; Українська бібліотечна асоціація. Київ : ВГО Українська бібліотечна асоціація, 2020. 104 с.

39. Ціннісні орієнтири сучасної української школи. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/Serpneva%20conferentcia/2019/Presentation-Roman-Stesichin.pdf> (дата звернення: 23.10.22)

40. Яким буде майбутнє бібліотек. URL: <https://biggggidea.com/practices/1506/> (дата звернення: 23.10.22).

41. Ibenne S. K., Durodolu O. O. Information needs versus Information services: Assessing predictors of Secondary School Students with Visual Impairment Satisfaction at School Library Media Centres in South-Eastern Nigeria. DigitalCommons@University of Nebraska. Lincoln, 2021. P. 20–21. URL: <https://digitalcommons.unl.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=11680&context=libphilprac> (дата звернення: 23.10.22).

Автор-упорядник розділу О. Є. Матвійчук

Розділ II. Інформаційні сервіси бібліотек закладів вищої освіти

Загальна характеристика мережі бібліотек закладів вищої освіти в Україні

Сучасна університетська бібліотека функціонує як гібридний комунікаційний канал. Її електронні продукти і послуги є важливою платформою для підтримки освітнього процесу, наукової та виховної діяльності. Відповідно до Закону України «Про вищу освіту» [28] в Україні діють заклади вищої освіти (ЗВО) таких типів (мал. 2.1):

Класифікація закладів вищої освіти (мал. 2.1)

З урахуванням типу ЗВО здійснюють освітню діяльність, у тому числі інноваційну, виконують фундаментальні та/або прикладні наукові дослідження,

реалізують функції провідних наукових і методичних центрів, сприяють поширенню наукових знань та провадять творчу мистецьку й культурно-просвітницьку діяльність. Закладу вищої освіти, який забезпечує розвиток держави в певних галузях знань за моделлю поєднання освіти, науки та інновацій, сприяє її інтеграції у світовий освітньо-науковий простір і має визнані наукові здобутки, надається статус дослідницького університету.

Одним з основних структурних підрозділів ЗВО є бібліотека. Відповідно до Закону України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» [27] бібліотеки ЗВО є спеціальними бібліотеками. У новій редакції Закону України «Про бібліотеки і бібліотечну справу», прийнятій у 2021 р. за основу в першому читанні [29], подано визначення спеціальної бібліотеки як такої, що задовольняє професійні (наукові, виробничі, навчальні) інформаційні потреби певної категорії користувачів.

Загалом у період 1995–2021 рр. проведено маркетингові дослідження (з визначення місця і ролі бібліотеки на ринку інформаційних послуг, виявлення пріоритетних послуг, що дало можливість змінювати стратегію й тактику діяльності бібліотеки із урахуванням змін динаміки попиту користувачів та розвитку конкурентоспроможного середовища, а також прогнозувати майбутні послуги); бібліотекознавчі (прикладні) дослідження (з аналізу ефективності роботи різних підрозділів, апробації нових моделей розвитку бібліотеки); соціологічні дослідження (з комплексного вивчення потреб студентського та професорсько-викладацького складу читачів і потенційних користувачів); психологічні дослідження (з вивчення психології студентів, проблем соціально-психологічної адаптації першокурсників, механізмів психологічного впливу та мотивації читання, а також морально-психологічного клімату в колективі працівників бібліотеки)⁹. Пропонуємо ознайомитись із публікаціями С. А. Молчанової «Нові потреби користувачів та тенденції сучасного розвитку бібліотек ЗВО» (<http://elar.khmnu.edu.ua/jspui/handle/123456789/11799>)

і К. Врадій «Інформаційні потреби студентів спеціальності «Початкова освіта», їх сутність і зміст» (<https://bit.ly/3TjG0bc>).

Вважаємо, що бібліотеки мають проводити дослідження інформаційних потреб молоді в контексті особистісно орієнтованої освіти для виявлення каналів надходження інформації до студентів у сучасному інформаційному середовищі та визначення ролі бібліотеки в наданні інформації. З метою поліпшення бібліотечно-інформаційних послуг важливо вивчати сучасні світові тренди розвитку інформаційних сервісів освітянських бібліотек.

Провідною міжнародною організацією, що розробляє стратегії розвитку світової бібліотечної галузі, є Міжнародна федерація бібліотечних асоціацій та установ (The International Federation of Library Associations and Institutions, IFLA) [46]. У своїй структурі вона має Секцію академічних і наукових бібліотек (The Academic and Research Libraries Section), що сфокусована на:

---

⁹ Мацей О., Молчанова С. Вивчення потреб користувачів Наукової бібліотеки Хмельницького національного університету: ретроспективний погляд. *Бібліотечний форум: історія, теорія і практика*. 2021. № 3 (25). С.7–10. URL: <http://elar.khmnu.edu.ua/jspui/handle/123456789/11794>.

- співпраці й подальшому розвитку академічних і наукових бібліотек;
- обміні інформацією про нові завдання бібліотек та кращому досвіді успішного впровадження нових бібліотечних сервісів;
- сприянні та підтримці ролі бібліотек як основних установ для досліджень та освіти в усьому світі.

Члени Секції залучені до розв'язання питань у сфері вищої освіти та культурної спадщини як в межах IFLA, так і на національному рівні. Вони відстежують поточні й нові проблеми та їх актуальність для академічних і наукових бібліотек, поширюють інформацію та рекомендації, у тому числі результати відповідних досліджень і практичний досвід. Нині головною дослідницькою проблемою Секція вважає цифрову трансформацію бібліотек та її вплив на місію, організацію й сервіси бібліотек.

Європейську спільноту університетських, національних та спеціальних бібліотек та їхніх користувачів представляє Асоціація європейських дослідницьких бібліотек (Ligue des Bibliothèques Européennes de Recherche, LIBER) [45]. У Стратегії Асоціації на 2018–2022 рр. зазначено: «Дослідницькі бібліотеки забезпечують стійкі знання у цифрову епоху». Тож головною сферою уваги обрано цифрові відкриті сервіси для підтримки досліджень. Таким чином, Стратегія створює зв'язки між друкованими та цифровими колекціями і послугами через один із її пріоритетних напрямів «Цифрова культурна спадщина та цифрові гуманітарні науки», де бібліотеки позиціонуються як хаб, навколо якого об'єднуються дослідники, інформаційні колекції та розвиток послуг. Відповідно до Стратегії дослідницькому середовищу у 2022 році притаманні такі характеристики:

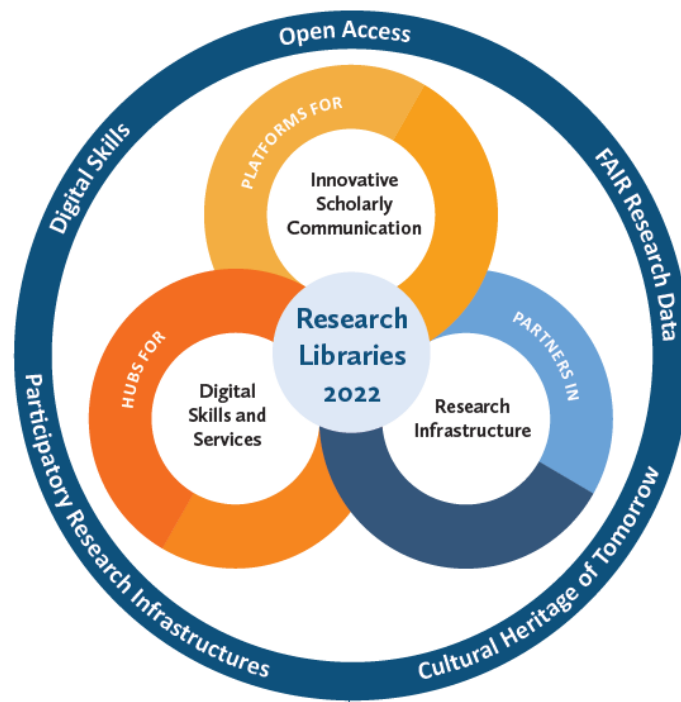
- переважною формою публікації є відкритий доступ;
- дослідницькі дані є доступними, сумісними та багаторазовими;
- цифрові навички покладено в основу більш відкритого й прозорого життєвого циклу досліджень;
- дослідницька інфраструктура є спільною, адаптованою та масштабованою відповідно до потреб різноманітних дисциплін;
- культурна спадщина завтрашнього дня базується на нинішній цифровій інформації.

Дослідницькі бібліотеки розвивають зазначені теми з урахуванням трьох визначених стратегічних напрямів: інноваційна наукова комунікація; цифрові навички й сервіси; дослідницька інфраструктура (мал. 2.2).

У проєкті нової Стратегії на 2023–2027 рр. дослідницькі бібліотеки вбачаються як вмотивовані та надійні хаби своїх спільнот користувачів, що взаємодіють одне з одним та з місцевими, національними й міжнародними стейкхолдерами в ролі агентів змін і фасилітаторів, які взяли на себе завдання залучити громадськість до досліджень (мал. 2.3).

Експерти наголошують, що головним напрямом діяльності сучасної академічної бібліотеки стає інтегрований індивідуальний сервіс, насамперед дистанційний. Таким чином, зростає значення інформаційної функції бібліотеки.

До її сервісів дедалі більше звертаються так звані «цифрові люди», які передусім цінують швидкість, повноту і стислість інформації [24].

Мал. 2.2. Схема Стратегії Асоціації європейських дослідницьких бібліотек на 2018-2022 рр.

Мал. 2.3. Візія Асоціації європейських дослідницьких бібліотек на 2023-2027 рр.

Акценти щодо ролі бібліотеки ЗВО також змістилися, починаючи з 1970-х років, під впливом так званого «цифрового зсуву». З вужчого бачення формування й розвитку бібліотечного фонду бібліотеки переорієнтувалися на реалізацію місії, формування й поширення цінностей та впровадження бізнес-процесів закладу освіти. Основним рушієм діяльності бібліотеки ЗВО експерти вважають дослідницьку поведінку користувачів. Виокремлюють такі три основні напрями трансформації сервісів бібліотеки ЗВО під впливом цифрового середовища:

- перетворення інформаційного простору. Це означає надзвичайне зростання кількості і якості інформаційних ресурсів, що пропонуються користувачам, передусім за рахунок розширення доступу до зовнішніх ресурсів;

- перетворення дослідницької та освітньої діяльності. Це означає активне введення до наукового обігу проміжних дослідницьких результатів. Значну вагу матимуть відкриті освітні ресурси, створені окремими закладами освіти, тобто так звані «локальний контент» (дані досліджень, профілі науковців, дисертаційні роботи, оцифровані спеціальні матеріали, відеоматеріали тощо). Другим аспектом у цьому напрямі є підтримка дослідницького процесу, що безпосередньо залежить від дослідницької та освітньої поведінки користувачів;

- перетворення співробітництва. Це означає подальше зростання так званих «командних» і «міжінституційних» досліджень, що передбачає розширення міжнародного співавторства та використання широкого спектра дослідницьких і комунікаційних інструментів [43].

Важливою умовою досягнення зазначених вище трансформацій є власне бібліотечна кооперація. Бібліотеки ЗВО в усьому світі активно співпрацюють у межах консорціумів або інших об'єднань (державних і недержавних), розподіляючи між собою процеси каталогізації, доставляння документів, обслуговування користувачів, зберігання електронних документів, управління і т. ін. Мережеве середовище значно полегшує таку кооперацію.

Підсумовуючи, можемо стверджувати, що бібліотека ЗВО на сучасному етапі рухається у своїх сервісах від сегмента споживання до сегмента створення. Вона формує свою нову ідентичність, засновану на взаємодії. Тобто бібліотека дедалі більше бере на себе роль партнера у творчому освітньому й дослідницькому процесі і для користувача, і для закладу освіти в цілому.

Цілком очевидно, що система сервісів бібліотеки ЗВО детермінується рівнем і спеціалізацією закладу освіти. Чим ширшою буде диверсифікація закладів освіти, тим ширшою буде диверсифікація моделей бібліотечного обслуговування. Так, бібліотека дослідницького університету підтримує нові форми цифрової науки та надає кураторські послуги для широкого спектра результатів досліджень. Бібліотека в ЗВО, який орієнтується більше на освіту та професійну адаптацію студентів, інвестує в послуги, що підтримують успішність студентів.

Класифікація інформаційних сервісів бібліотек ЗВО

Тенденції розвитку цифрового медіапростору обумовлюють кардинальні зміни у традиційних інформаційних продуктах і послугах бібліотек. На ці зміни вказує О. Мар'їна [15], яка наголошує, що під впливом можливостей новітніх гіпермедіа і вдосконалення систем оброблення інформації та знань інформаційні продукти і послуги зазнають своєрідної «мутації» та віртуалізуються. Дослідниця зазначає, що модель сучасного бібліотечного інформаційного продукту має два складники – семантичний і сервісний. Вони, своєю чергою, можуть вміщувати: набір програм або інтерактивних застосунків; кросплатформні рішення; мультимедійні й мобільні додатки; інтелектуальні й хмарні інформаційні сервіси; системи наукового пошуку; рекомендації автоматизованого перекладу та ін. Таким чином, користувач має можливість самостійно обирати кінцевий вигляд продукту, час і форму його отримання, форму використання.

Застосувавши фасетний підхід, О. Мар'їна розробила багатоаспектну класифікацію сучасних інформаційних продуктів і послуг бібліотек. Наведемо окремі з них, які вже впроваджені або можуть успішно використовуватися бібліотеками ЗВО (мал. 2.4 – 2.10).

Види інформаційних продуктів, що є основою для інформаційно-бібліотечного обслуговування (мал. 2.4)

Електронні книги

Електронні архіви

Електронні та вар-каталоги

Банки і бази даних

Програмне забезпечення

Мобільні додатки

Продукти, реалізовані на основі QR-кодів, доповненої реальності (Augmented Reality), інтернету речей (Internet of Things)

3D-моделі інформаційних об'єктів

Інтерактивні мапи

Відеопродукція

Браузерні ігри

Mashup-колекції

Жанри інформаційних продуктів і послуг (мал. 2.5)

Мережеві видання	
Мережеві довідники, словники, енциклопедії	
Електронні посібники, покажчики, дайджести, огляди, бюлетені	
Електронні персональні газети	
Прес-кліпінг	
Інтерактивні уроки, лекції, вікторини, квести	
Презентації, слайд-шоу	
Онлайн-опитування, тестування	
Відеогіди, відеоінструкції	
Навігатори, вебліографія	
Ментальні карти, інфографіка, часові шкали	
Віртуальні, скайп- і чат-довідки	
Подкасти, скайпкасти	
Віртуальні виставки, полиці	
Віртуальні екскурсії, тури, подорожі, панорами	
Буктрейлери, сайттрейлери, блогтрейлери	
Аудіокниги, аудіовистави, відеофільми	
Інтерактивні календарі	
Мультимедійні лонгріди	
Буктуби, букслеми	
Веброзсилання, смс-розсилання, сповіщення	

***Інформаційні продукти і послуги
за каналом транслявання (мал. 2.6)***

У межах власних цифрових активів і ресурсів

У контенті нових медіа

Засобами штучного інтелекту

На основі мобільних технологій

***Інформаційні продукти і послуги
за режимом обслуговування (мал. 2.7)***

У режимі реального часу (онлайн)

У режимі відкладеного часу (офлайн)

У режимі 24/7

У штатному режимі роботи бібліотеки

***Інформаційні продукти і послуги
за принципом взаємодії (мал.2.8)***

Один-до-одного

Один-до-кількох

Один-до-багатьох

Інформаційні продукти і послуги за адресністю (мал. 2.9)

Інформаційні продукти і послуги за тональністю комунікативних інтенцій (мал. 2.10)

Електронні ресурси відкритого доступу

Основою для інформаційних сервісів ЗВО є електронні ресурси відкритого доступу. Їх багатоаспектному вивченню зокрема присвячено дисертаційне дослідження Н. Левченко «Відкриті електронні ресурси у діяльності бібліотек закладів вищої освіти: специфіка формування, управління, доступ» [12].

Ядром бібліотечно-інформаційної системи є *електронний каталог*. З його допомогою користувачі бібліотеки ЗВО не лише отримують інформацію про наявність необхідного джерела у бібліотечному фонді, а й мають змогу встановити місцезнаходження і доступність примірника документа, оформити електронне замовлення на цей документ, скористатися сервісом електронної книговидачі, тобто через ЕК можна отримати локальний та онлайнний доступ

до повнотекстових електронних документів або версій. На основі ЕК реалізується тематичний пошук інформаційних ресурсів за рубрикатором або тезаурусом.

Для працівників бібліотеки важливими є такі сервіси ЕК:

- підтримка технологічних процесів бібліотеки;
- електронний облік бібліотечного фонду;
- електронна перевірка (інвентаризація) фонду;
- аналіз статистичних показників комплектування та використання фонду;
- вивчення попиту користувачів та ін.

Електронна бібліотека

У ДСТУ 7448:2013 «Інформація та документація. Бібліотечно-інформаційна діяльність. Терміни та визначення понять» електронна бібліотека визначається як інформаційна система, призначена для накопичення, упорядкування, обліку, оброблення, зберігання, керування та використання електронних документів і для обслуговування користувачів бібліотеки через телекомунікаційні мережі [10].

На думку сучасних українських бібліотекознавців, електронна бібліотека (ЕБ) є керованою інформаційною системою, яка може консолідувати, зберігати й ефективно транслювати за допомогою глобальної мережі електронні документи та їхні різноманітні колекції в зручному для кінцевого користувача вигляді (К. Лобузїна). Електронна бібліотека вміщує різні інформаційні об'єкти – від наукових даних до професійної та художньої літератури, історичних зображень і творів мистецтва. Це зумовлює сучасний підхід до електронної бібліотеки як ефективної системи збереження національної наукової та культурної спадщини, важливого інструменту формування й поширення культурного впливу країни, її позитивного іміджу в інтелектуальній і соціокультурній сферах (О. Мар'їна).

Певна частина фахівців та управлінців бібліотечно-інформаційної й освітньої галузей чомусь вважає, що створити електронну бібліотеку не так вже й складно: оцифрував і розмістив. Ця думка дуже хибна і навіть шкідлива, оскільки при створенні електронної бібліотеки потрібно добре розуміти природу і сутність електронної бібліотеки як явища та передбачити її розвиток у контексті розвитку інформаційних технологій та користувацьких практик.

О. Бруй у публікації «Національна електронна бібліотека: як це працює і навіщо Україні» [3] досить розлого і водночас доступно виклала професійний погляд на структуру й етапи створення національної електронної бібліотеки, означила питання, які потрібно розв'язати, та виклики, які слід передбачити. До ключових аспектів, що їх має з'ясувати бібліотека ЗВО, передбачаючи створення або професійне оцінювання наявної ЕБ, належать такі:

- колекції типів матеріалів в ЕБ;
- структура ЕБ;

- керування ЕБ;
- залучення інших учасників;
- технічне забезпечення;
- застосування міжнародних стандартів у створенні та функціонуванні ЕБ;
- програмне забезпечення для використання та подальший його розвиток і підтримка;
- організація довготривалого збереження об'єктів.

Істотними є правові питання, оскільки використання електронних інформаційних ресурсів безпосередньо пов'язане з питаннями дотримання права інтелектуальної власності.

Ще у 2008 р. в середовищі Національного університету «Києво-Могилянська академія» народилася ідея об'єднати зусилля університетської спільноти України задля доступу до світової наукової інформації та інтеграції української науки до світового академічного співтовариства. У результаті у 2009 р. відбулося офіційне відкриття проєкту «ЕЛІБУКР: Електронна бібліотека України» [9]. Консорціум ЕЛІБУКР нині налічує 36 учасників-закладів вищої освіти України. Основою цієї електронної бібліотеки є потужний портал, який спрямовує користувачів до різних типів електронної інформації. Студенти, викладачі і науковці мають вільний доступ до всіх ресурсів проєкту, зокрема до ресурсів відкритого доступу (Open Access), тобто наукових баз даних, користування якими не потребує ліцензійних угод та передплати, та електронних архівів (репозитаріїв) учасників Консорціуму.

Хорошим зразком і важливим зібранням наукової та професійної інформації в галузі освіти і науки є Електронна бібліотека НАПН України [8], створена у 2011 р. Вона містить понад 26 тисяч інформаційних ресурсів, а користувачі бібліотеки щомісяця здійснюють понад 110 тисяч завантажень.

З-поміж сервісів цієї бібліотеки виокремлюємо такі:

- зберігання інформаційних ресурсів;
- здійснення простого й розширеного інформаційного пошуку;
- навігація, перегляд і завантаження інформаційних ресурсів (з використанням класифікатора на основі УДК; за науковими установами та навчальними закладами НАПН України; за авторами інформаційних ресурсів; за темами науково-дослідних робіт, що виконувалися в НАПН України);
- моніторинг оприлюднення і поширення результатів психолого-педагогічних досліджень.

Таким чином, електронні бібліотеки ЗВО насамперед надають доступ локальним і віддаленим користувачам до інформаційних джерел, необхідних для якісного провадження освітнього і наукового процесів закладу освіти.

Інституційний репозитарій

Репозитарій, за визначенням Т. Ярошенко, це «організована колекція цифрових документів та набір сервісів навколо цієї колекції, яка репрезентує результати наукових досліджень (окремих дослідників, інституції чи галузі загалом) у вільному, безперешкодному онлайн-доступі, а також забезпечує довготривале, надійне їх зберігання» [41].

Діяльність зі створення, офіційної реєстрації та супроводу інституційних репозитаріїв розпочалася в Україні у 2007 р. У 2021 р. з-поміж близько 150 українських репозитаріїв найбільшими за обсягом та популярністю були саме університетські репозитарії: eSSUIR – електронний архів Сумського державного університету, eKMAIR – електронний архів Національного університету «Києво-Могилянська академія», ELARTU – архів електронних матеріалів Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя, eKhNUIR – електронний архів Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, ARChNU – інституційний репозитарій Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, ELAKPI – електронний архів Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» та ін. За створення та підтримання інституційного репозитарію переважно відповідає бібліотека закладу освіти.

Репозитарії ЗВО розглядаються як один із важливих інструментів відкритої науки. Так, на прикладі Положення про ELAKPI [26] зазначаємо, що відкритий електронний архів наукових та освітніх матеріалів установи накопичує, зберігає та забезпечує довготривалий, постійний і надійний доступ через інтернет до наукових та освітніх матеріалів різних категорій користувачів: професорсько-викладацького складу, працівників, студентів, аспірантів, докторантів та ін. До завдань цього інформаційного ресурсу відносять:

- просування до міжнародної спільноти наукових та освітніх розробок закладу освіти за допомогою відкритого доступу до них та розширення аудиторії їхніх користувачів;
- розширення електронної складової наукового та навчального процесів закладу освіти;
- забезпечення середовища, що дає можливість підрозділам, працівникам, студентам, аспірантам, докторантам закладу освіти легко розміщувати результати власних наукових досліджень та освітні матеріали в електронній формі у надійний та добре організований архів.

Інституційні репозитарії можуть вміщувати документи різних типів та у різних форматах. Так, *за типами матеріалів* в репозитарії можуть бути створені такі колекції:

Мал. 2.11. Колекції матеріалів в репозитарії за типами

Репозитарії можуть підтримувати такі **формати матеріалів**:

Мал. 2.12. Формати матеріалів, представлених в репозитарії

Важливо передбачити відповідні процедури і контролювати дотримання чинного законодавства України щодо авторського права і суміжних прав, академічної доброчесності, національної безпеки, конфіденційної інформації тощо.

У 2016-2018 рр. в Україні започатковано Національний репозитарій академічних текстів (НРАТ) [23], розпорядником якого є Державна наукова установа «Український інститут науково-технічної експертизи та інформації». Його призначення – зробити наукову інформацію України і світу максимально доступною для українського суспільства, з дотриманням принципів академічної доброчесності, що, своєю чергою, сприятиме розвитку освітньої, наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності. ЗВО є інституційними учасниками НРАТ, основними постачальниками контенту, тобто таким чином передбачається інтеграція локальних репозитаріїв, що їх ведуть бібліотеки закладів освіти, з центральним репозитарієм.

Інформаційні сервіси, орієнтовані на підтримку освіти і досліджень

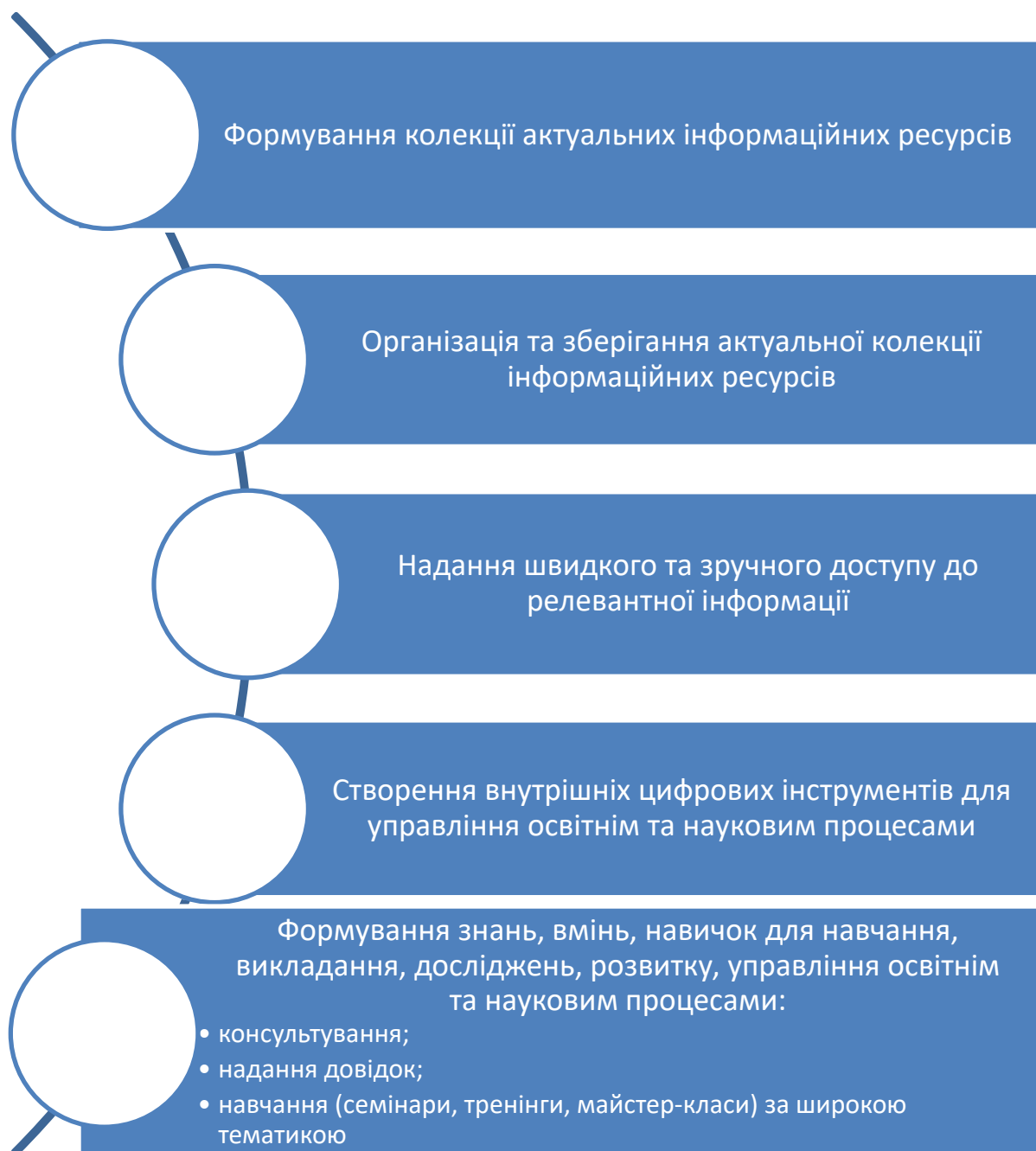
Одним із стратегічних напрямів діяльності бібліотек іноземних університетів та українських ЗВО, орієнтованим на розвиток інновацій, є комплекс послуг і сервісів для дослідників, що створює умови для навчання, викладання, досліджень, розвитку, управління освітнім та науковим процесами. Моніторинг стану впровадження та надання таких послуг і сервісів в Україні, проведений експертами ВГО Українська бібліотечна асоціація, Науково-технічної бібліотеки КПІ ім. Ігоря Сікорського та Наукової бібліотеки імені М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка [32], свідчить про різний рівень готовності, можливості бібліотек, різні підходи до організації та здійснення цієї діяльності. На їхню думку, якісна інформаційна підтримка освіти та досліджень є ключовим процесом бібліотеки, а отже, є частиною освітнього та наукового процесів у ЗВО, зокрема їхніх організаційних складників. Крім того, цей бібліотечний процес включений у систему наукової комунікації як на рівні ЗВО, так і на рівні країни та світу.

Експертами запропоновано модель якісної інформаційної підтримки освіти та досліджень у бібліотеці ЗВО, що базується на системному та процесному підходах – модель бізнес-процесів. Таким чином, організація діяльності бібліотеки та її персоналу розглядається не через функції окремих підрозділів і працівників, а через основні бізнес-процеси, що допомагають створити цінності для ключового клієнта бібліотеки ЗВО – дослідника.

Запропонована модель є орієнтовною й гнучкою, вона може бути адаптована відповідно до особливостей кожної окремої бібліотеки ЗВО, її клієнтів та закладу освіти, частиною якого вона є.

Основними складниками моделі є: клієнти, вхідні продукти, ресурси, основні бізнес-процеси, вихідні продукти, що є результатами бізнес-процесів, а також послуги та сервіси, через які створюється ціннісна пропозиція для клієнтів. Приділено увагу й професійним компетентностям бібліотекарів – виконавців бізнес-процесів.

*Основні бізнес-процеси якісної підтримки освіти
та досліджень у бібліотеці ЗВО (мал. 2.13)*

Типи інформаційних ресурсів, рекомендовані до складу актуальної колекції (мал. 2.14)

Види інформаційних ресурсів, рекомендовані до складу актуальної колекції (мал. 2.14)

Аналізуючи стан використання бібліотеками ЗВО цифрових інструментів підтримки наукової комунікації, М. Назаровець звертає увагу на низький рівень теоретичного осмислення українськими дослідниками таких бібліотечних

послуг, але водночас наголошує на наявності в українських бібліотеках окремих практичних напрацювань у цьому напрямі, зауважуючи, що в їхній реалізації простежується певна стохастичність і непослідовність [20].

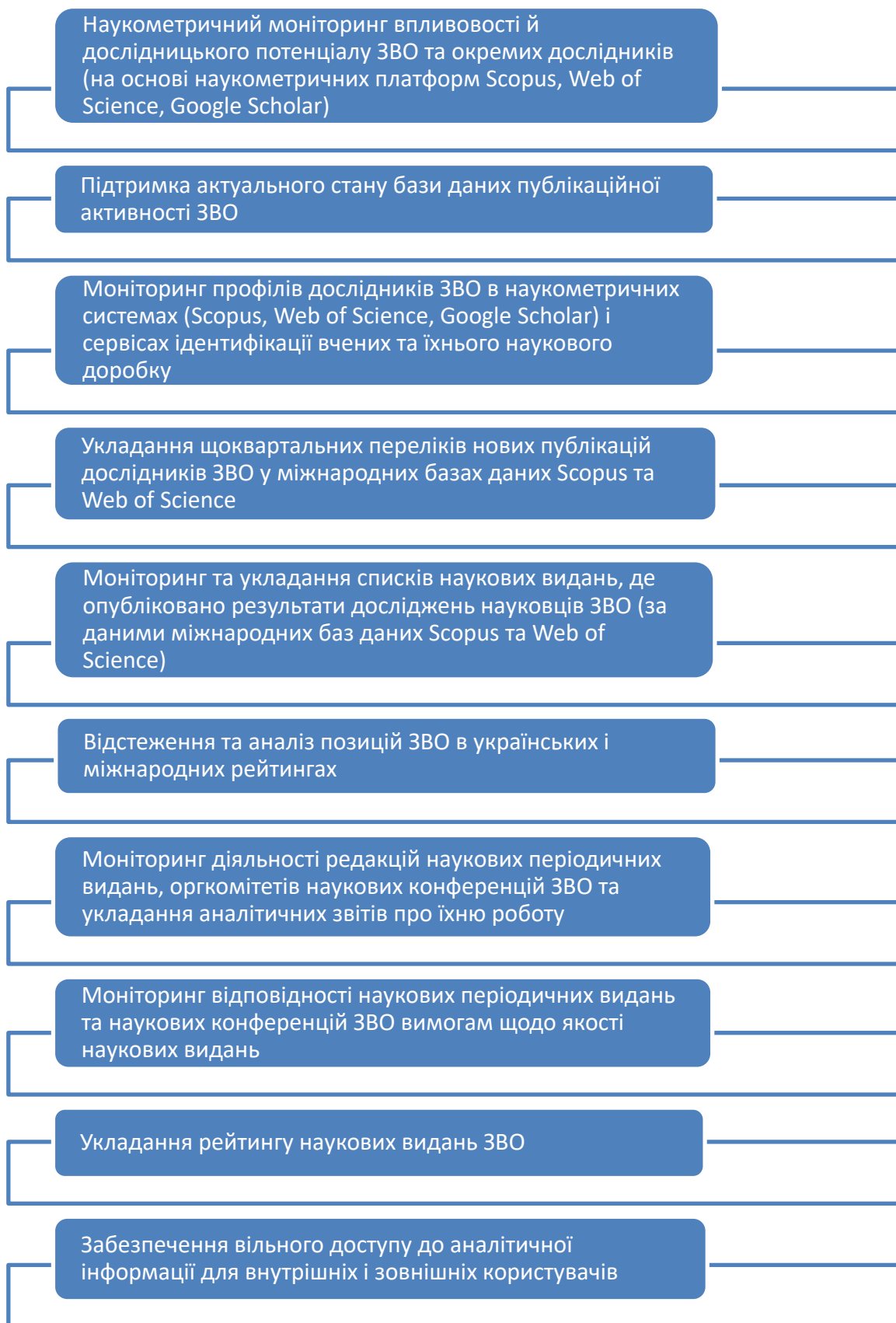
Науковці активно застосовують цифрові інструменти на різних етапах процесу дослідження: підготовки, відкриття, аналізу, написання, публікації, пропагування, оцінювання. Вивчаючи сервіси університетських бібліотек США, Великої Британії і Швейцарії, М. Назаровець підсумовує, що бібліотеки активно діють у напрямі впровадження цифрових інструментів у повсякденну комунікацію дослідників: працюють спеціальні робочі групи з обговорення стратегій розвитку наукової комунікації; на базі бібліотек із залученням фахівців інших підрозділів створюють спеціалізовані відділи з підтримки наукової комунікації та публікаційної активності дослідників; на вебсайтах бібліотек розміщують сторінки із найповнішою інформацією про роботу з різними цифровими інструментами, у тому числі й відеоінструкції; на постійній основі організовано тренінги, семінари, практичні заняття для різних груп користувачів; є можливість звернутися до бібліотекаря-фахівця за персональною консультацією тощо. Що стосується послуг з використанням цифрових інструментів бібліотек українських ЗВО, то такої інформації оприлюднено значно менше.

Таким чином, на відміну від активної й цілеспрямованої роботи іноземних колег щодо застосування цифрових сервісів у бібліотечному обслуговуванні, бібліотекарі України опановують їх вкрай безсистемно й фрагментарно. Так, недостатню увагу приділено інформуванню науковців про цифрові інструменти для роботи з дослідницькими даними. Бібліотеки ЗВО України ще не зайняли важливу нішу збереження, опрацювання та доступу до дослідницьких даних. Натомість в українських бібліотеках значний акцент зроблено на оцінюванні результатів досліджень, яким у бібліотеках провідних університетів світу приділено значно менше уваги. Сучасним сервісним трендом бібліотек ЗВО України є надання послуг щодо ефективного розміщення в інтернеті наукових журналів своїх інституцій.

Для покращення цієї ситуації запропоновано структурну модель організації послуг бібліотек ЗВО України з використанням цифрових інструментів. Вона ґрунтується на наскрізному інформаційному супроводі усіх етапів дослідницького процесу з урахуванням інформаційних потреб науковців і траєкторій їхнього комунікаційного процесу [19].

Важливо зазначити, що бібліотеки ЗВО також увійшли в інформаційну підтримку освітнього та наукового менеджменту і використовують для цього саме цифрові інструменти (мал. 2.15).

Основні процедури зі створення бібліотекою ЗВО внутрішніх цифрових інструментів для управління освітнім і науковим процесами (мал. 2.15)

**Орієнтовна тематика консультацій у бібліотеках ЗВО
щодо навчання, викладання, досліджень, розвитку,
управління освітнім та науковим процесами (мал. 2.16)**

Пошук, зберігання, добросчесне використання, цитування освітніх та наукових інформаційних джерел

Наукометрія й ефективна організація та проведення дослідницької діяльності, просування результатів досліджень і підвищення репутації дослідників

Розміщення матеріалів в інституційному репозитарії та користування цим ресурсом

Планування, організація, безпека, документування та обмін наборами даних, зберігання даних

Отримання та використання DOI

Організація та просування наукових періодичних видань і матеріалів наукових конференцій ЗВО до міжнародних наукових та наукометричних баз даних

Цифрова грамотність

Важливою є діяльність бібліотек ЗВО щодо реалізації національної стратегії підвищення рівня цифрових компетентностей населення України в цілому і з акцентом на розвиток людського капіталу та ринку праці. Основні завдання цього напрямку реалізуються через національний проєкт «Дія. Цифрова освіта», який з 2020 р. впроваджує Міністерство цифрової трансформації України у партнерстві з ВГО Українська бібліотечна асоціація. Наші емпіричні спостереження свідчать, що працівники бібліотек ЗВО ще не повною мірою усвідомили важливу роль, покладену на них у контексті розвитку цифрових компетентностей освітньої спільноти, і перебувають під впливом певних стереотипів, що цифрова освіта передусім орієнтована на людей з низьким або базовим рівнем цифрової грамотності, а отже, відображається переважно у

сервісах публічних бібліотек. Однак, звертаючись до Європейської рамки цифрових компетентностей для громадян DigComp 2.1, наголошуємо, що бібліотеки ЗВО мають посилити свою увагу до розвитку цифрових компетентностей професорсько-викладацького складу, аспірантів, студентів та інших категорій працівників ЗВО, аби забезпечити їхній розширений і високоспеціалізований рівень [39]. Цьому, зокрема, сприятимуть цифрові лабораторії, які дедалі більше поширюються в академічному середовищі насамперед у технологічно розвинених країнах. Такі лабораторії, створені на базі бібліотек (MakerSpace, FabLab, HackerSpace, TechShop), пропонують фізичний і віртуальний простір, у якому можуть ефективно працювати змішані творчі колективи представників освітньої, наукової та бізнесової спільноти. Працівники бібліотек не лише надають приміщення, а й здійснюють технічну підтримку для проведення навчальних занять, досліджень та експериментів, різноманітних освітніх заходів. Важливими проєктами, що часто реалізуються саме в таких цифрових бібліотечних лабораторіях, є оцифрування бібліотечних колекцій та створення електронних бібліотек, до чого залучають широке коло волонтерів.

Цілком зрозуміло, що організація таких сервісів базується на сучасному матеріально-технічному забезпеченні, тобто наявності інтерактивних дошок, екранів, панелей, устаткування для 3D-моделювання, технологій віртуальної і доповненої реальності тощо. Прикладом MakerSpace, яка працює в напрямках освіти й конструювання, є Відкрита лабораторія електроніки Лампа, що функціонує на базі Бібліотеки КПІ [4]. На обладнанні цієї лабораторії користувачі можуть вивчати всі напрями сучасної електроніки з використанням онлайн-курсів та відеолекцій і створювати прототипи власних розробок.

Таким чином, кількість бібліотечних мейкерспейсів зростає, у тому числі й під впливом нових освітніх методик, що передбачають активне самостійне навчання, широкі можливості для спільної роботи, проєктної та дослідницької діяльності, прототипування.

Медіаграмотність

Серйозним сучасним викликом, який став ще очевиднішим із пандемією COVID-19 та російсько-українською війною, є суттєвий вплив на громадян, у тому числі й академічну спільноту, широкою дезінформації, зокрема оманливої та неправдивої. Тож потреба критично оцінювати інформацію в ЗМІ та цифрове середовище, взаємодіяти з ними і бути стійкими до дезінформації надзвичайно актуалізувалася. Тому керування інформацією та знаннями, уміння розпізнавати фейкові новини, розвиток критичного мислення, боротьба з дезінформацією, мовою ворожнечі, онлайн-загрозами, за визначенням Ради Європи, є однією з найважливіших компетентностей громадян.

Задля посилення інтеграційного підходу та синергії в розвитку медіаграмотності у вересні 2021 р. укладено Меморандум про співпрацю між Міністерством освіти і науки України та Міністерством культури та інформаційної політики України з метою створення сприятливих умов для

підвищення рівня медіаграмотності й критичного мислення населення України. Цілком очевидно, що ключова роль у реалізації поставлених цілей належить саме бібліотекам, у тому числі бібліотекам ЗВО. З-поміж напрямів співпраці зазначених міністерств, а відтак і напрямів діяльності та створення бібліотечних сервісів виокремлено такі:

- проведення просвітницької кампанії з медіаграмотності, орієнтованої на розвиток критичного мислення;
- набуття користувачами навичок перевірки фактів, джерел інформації, визначення маніпулятивних технік;
- ознайомлення з порушеннями прав людини із застосуванням інтернет-технологій і т. ін.;
- сприяння розвитку та популяризації національної платформи з медіаграмотності в межах національного проєкту «Фільтр»;
- сприяння інтеграції елементів критичного мислення та медіаграмотності в освітні програми й навчальні предмети закладів освіти.

Для формування необхідних цифрових компетентностей населення України надзвичайно важливо використовувати весь потенціал неформальної освіти та інформаційних сервісів, що їх пропонують бібліотеки. Так, гарним прикладом такого сервісу є педагогічний та бібліотечознавчий лекторій «Медіаграмотність: сучасні виміри», орієнтований на освітян і бібліотекарів – слухачів курсів підвищення кваліфікації м. Києва, що проводиться на базі Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського спільно з викладачами Інституту післядипломної освіти Київського університету імені Бориса Грінченка.

Бібліотечні фахівці також беруть участь у створенні та популяризації відкритих онлайн-курсів з медіаграмотності, розміщених на платформах неформальної онлайн-освіти «Prometheus» та «Відкритий Університет Майдану». Заслуговує на увагу та активне використання онлайн-курс з медіаграмотності «Дуже перевірено» («Very Verified»), розроблений Радою міжнародних наукових досліджень та обмінів (IREX) у партнерстві зі студією онлайн-освіти «Освітня ера» (EdEra) в межах проєкту «Вивчай та розрізняй: інфомедійна грамотність» [33].

Академічна доброчесність

Бібліотеки ЗВО є важливими суб'єктами в процесах академічної доброчесності. Вони є центрами просвітництва та формування культури академічної доброчесності, надійними помічниками для адміністрації і спільноти закладу освіти, яка прагне дотримувати і розвивати моральний кодекс та етичні правила цивілізованого наукового й освітнього співтовариства. Доброчесна поведінка і практики в академічному середовищі передбачають такі складові:

- інформаційну грамотність;

- надійність інформаційних джерел;
- культуру інформаційного пошуку;
- боротьбу з плагіатом;
- правильність покликань і цитувань;
- правильність оформлення наукових робіт, зокрема джерел;
- академічну етику користувачів;
- дотримання авторського права у створенні, поширенні та використанні академічних творів тощо.

З огляду на такий багатоаспектний підхід бібліотеки ЗВО розробляють різноманітні сервіси, орієнтовані на формування і розвиток культури академічної доброчесності, та пропонують їх користувачам [31].

Сервіси бібліотек ЗВО з популяризації та впровадження принципів академічної доброчесності (мал. 2.17)

Культура академічної доброчесності також є невід'ємним складником професійних компетентностей працівника бібліотеки ЗВО, що передбачає глибоке розуміння освітнього і наукового процесів, наявність відповідних знань і вмінь, а також активне застосування їх у професійній діяльності.

Сервіс «Library Publishing»

Ідея цієї сервісної моделі ґрунтується на використанні технологій створення наукового онлайн-контенту та організації доступу до нього. Вона детально розкрита в працях О. Мар'їної [15] і Т. Колесникової [11].

Бібліотеки ЗВО, зокрема дослідницьких університетів, є активним суб'єктом екосистеми наукових комунікацій. Вони сприяють розвитку відкритого доступу та добре інтегровані в науковий та освітній процеси закладу освіти, що уможливорює реалізацію ними повного циклу наукової публікаційної діяльності, а саме: підтримку оформлення (опублікування) наукових результатів, розміщення наукових публікацій, поширення наукових публікацій.

Філософія цього сервісу ґрунтується на максимальній доступності, безоплатності, етичних нормах, партнерстві з авторами, редакціями та науковими спільнотами, поліформатності бібліотечних послуг. З-поміж напрямів реалізації сервісної моделі «Library Publishing» виокремлюємо:

- створення журналів відкритого доступу;
- створення вебсайтів наукових журналів і переміщення контенту на нові вебсайти;
- хостинг та адміністрування вебсайтів наукових журналів;
- організацію цифрових видавничих платформ і навчання роботі з ними;
- підтримку архівів журналів та оцифрування друкованого контенту (за потреби);
- супровід окремих редакційно-видавничих процесів (метадані, перевірка на плагіат, координація руху рукописів тощо);
- реєстрацію видання, отримання ISSN, ідентифікацію контенту, отримання і розподіл DOI;
- аналіз дотримання редакціями журналів вимог міжнародних видавничих стандартів, публікаційної етики тощо;
- надання інформації про індекси цитування в наукометричних базах даних.

Практичне втілення зазначеної моделі можна проілюструвати на прикладі проекту «Цифрове видавництво» Наукової бібліотеки Українського державного університету науки і технологій [7]. Бібліотека спеціалізується на виданні електронних наукових журналів, монографій, збірників матеріалів наукових конференцій. Тим самим вона зосереджує зусилля на максимізації впливу публікацій університету в межах міжнародної наукової і громадської сфери та сприянні вільному обміну знаннями. Основні видавничі послуги бібліотеки спрямовані на підтримку випуску, розповсюдження та збереження наукових

праць. Бібліотечні фахівці консультують університетську спільноту з питань оформлення результатів досліджень, опублікування їх у відкритому доступі, авторського права, метаданих, аналітики, а також передають видавничий досвід редакціям інших видань університету.

Експерти вважають, що майбутнє академічних бібліотек неодмінно буде пов'язане з напрямом відкритого доступу до знань Global Access to Science – Scientific Publishing for the Future (Глобальний доступ до науки – наукове видавництво для майбутнього).

Підсумки до розділу II

Сучасні тенденції розвитку інформаційних сервісів бібліотек ЗВО засвідчують перенесення акцентів з формування бібліотечного фонду до дедалі більшого урахування досвіду користувачів (клієнтського досвіду). У сучасному мінливому середовищі бібліотека ЗВО організовує свою діяльність відповідно до загальноінституційних критеріїв: як зробити дослідження більш продуктивними, як сприяти успіху та утриманню студентів, як покращити взаємодію університету і спільноти, що формується навколо нього. Таким чином, нові бібліотечні сервіси розвиваються навколо потреб спільної роботи, доступу до спеціальних матеріалів, експертизи тощо. Це потребує зміни організаційної структури бібліотеки, набуття бібліотечним персоналом нових навичок, перерозподілу персоналу та інших ресурсів бібліотеки, переходу від культури бюрократії до культури підприємництва.

Експерти прогнозують, що основу нової бібліотечної моделі – бібліотеки 4.0 – творитимуть читач, бібліотекар і технології штучного інтелекту [21]. Штучний інтелект у бібліотеці змінить процедури і сервіси задоволення інформаційних потреб користувачів. Такі технології здатні постійно удосконалюватися, тому ті напрями інформаційної діяльності, де комп'ютери можуть працювати ефективніше, будуть дуже швидко роботизовані. Більшість рутинних, одноманітних робіт виконуватимуть машини. Причому це будуть не лише механічні завдання, а й ті, що пов'язані з пошуком та аналізом інформації (наприклад, надання фактографічних довідок, укладання списків рекомендованих джерел тощо). Відтак бібліотекарям потрібно буде переосмислити свої ролі й завдання в новому інформаційному середовищі.

Список використаних джерел

1. Академічна доброчесність та бібліотеки: програма підвищення кваліфікації працівників бібліотек / Українська бібліотечна асоціація, Головний тренінговий центр для бібліотекарів ; розробники: Воскобойнікова-Гузєва О. В., Загуменна В. В., Кулик Є. В., Пашкова В. С., Сербін О. О., Сошинська Я. Є., Шевченко І. О. Київ: УБА, 2018. 41 с. URL: https://ula.org.ua/images/uba_document/programs/academ_integrety/AI_Lib_Program8.pdf (дата звернення: 23.10.22).

2. Бібліотеки ЗВО України у цифрах: основні статистичні показники роботи бібліотек ЗВО України за 2021 рік. URL: http://www.library.univ.kiev.ua/ukr/for_lib/docs.php3 (дата звернення: 23.10.22).
3. Бруй О. Національна електронна бібліотека: як це працює і навіщо Україні. *Читомо*. URL: <https://chytomo.com/natsionalna-elektronna-biblioteka-ia-k-tse-pratsiuie-i-navishcho-ukraini/> (дата звернення: 23.10.22).
4. Відкрита лабораторія електроніки Лампа / КПІ ім. І. Сікорського. URL: <https://lampa.kpi.ua> (дата звернення: 23.10.22).
5. Воскобойнікова-Гузєва О. В. Розвиток електронних бібліотечних сервісів у відповідь на пандемію 2020 року. *Інформаційне забезпечення сфери освіти та науки України : матеріали звіт. наук.-практ. конф. ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, 22 грудня 2020 р., Київ*. С. 53–54. URL: <https://dnpb.gov.ua/ua/?ourpublications=26238> (дата звернення: 23.10.22).
6. Воскобойнікова-Гузєва О. В. Стратегія формування інформаційних ресурсів бібліотеками ЗВО України: базові принципи. *Інформаційне забезпечення сфери освіти та науки України : матеріали звіт. наук.-практ. конф. ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, 21 грудня 2021 р., Київ*. С. 56–57. URL: <https://dnpb.gov.ua/ua/?ourpublications=30107> (дата звернення: 23.10.22).
7. Е-видавництво. *Наукова бібліотека Українського державного університету науки і технологій*. URL: <https://library.diit.edu.ua/uk/page/e-publishing-house> (дата звернення: 23.10.22).
8. Електронна бібліотека НАПН України. URL: <https://lib.iitta.gov.ua>.
9. ЕЛІБУКР: Електронна бібліотека України. URL: <http://www.elibukr.org>.
10. Інформація та документація. Бібліотечно-інформаційна діяльність. Терміни та визначення понять : ДСТУ 7448:2013. [Чинний від 2014–07–01]. Київ : Мінекономрозвитку України, 2014. 41 с. (Національний стандарт України).
11. Колесникова Т. А. Развитие цифрового ландшафта научной коммуникации: университетская библиотека как издатель. *Бібліятэчны веснік*. Минск, 2019. Вып. 11. С. 161–173. URL: <http://eadnurt.diit.edu.ua/handle/123456789/14277> (дата звернення: 23.10.22).
12. Левченко Н. П. Відкриті електронні ресурси у діяльності бібліотек закладів вищої освіти: специфіка формування, управління, доступ : дис. ... канд. наук із соц. комунікацій за спец. 27.00.03 – книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство / Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2020. 269 с. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/node/5254> (дата звернення: 23.10.22).
13. Лесюк О., Дворецька А. О. Мобільні технології та сучасні інформаційні послуги у бібліотеках вищих навчальних закладів України. *Вісник Книжкової палати*. 2017. № 12. С. 43–47. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkp_2017_12_8 (дата звернення: 23.10.22).

14. Ломтева В. Р. Система дистанційного обслуговування користувачів університетських бібліотек : дипломна робота магістра ден. форми навчання спец. 029 «Інформ., бібл. та архів. справа» / Харків. держ. акад. культури. Харків: ХДАК, 2022. 62 с. URL: <http://195.20.96.242:5028/khkdak-xmlui/handle/123456789/1766> (дата звернення: 23.10.22).
15. Мар'їна О. Ю. Бібліотека в цифровому просторі : монографія / Харків. держ. акад. культури. Харків: ХДАК, 2017. 326 с.
16. Матвейко І. Електронні сервіси бібліотеки для забезпечення наукового та навчального процесу. *Бібліотечний форум: історія, теорія, практика*. 2020. № 3. С. 12–14.
17. Методичні рекомендації щодо організації роботи інституційних репозитаріїв (відкритих електронних архівів) у бібліотеках вищих навчальних закладів МОЗ України / автори-укладачі: О. М. Бруй, Т. Б. Павленко ; Нац. наукова мед. бібліотека України, Харків. нац. мед. ун-т, Держ. установа «Центральний методичний кабінет з вищої медичної освіти МОЗ України», Секція працівників мед. б-к Укр. бібліотечної асоціації. Київ, 2015. 20 с.
18. Міжнародні стандарти для створення електронних каталогів: програма навчального модулю підвищення кваліфікації працівників бібліотек / ВГО Українська бібліотечна асоціація, Наук.-техн. бібліотека КПІ ім. Ігоря Сікорського ; розробники: Баньковська І. М., Бруй О. М., Малецька О. В. Київ : УБА, 2019. 25 с. URL: <https://ela.kpi.ua/handle/123456789/31355> (дата звернення: 23.10.22).
19. Назаровець М. А. Використання цифрових інструментів підтримки наукової комунікації: структурна модель організації послуг у бібліотеках ЗВО. *Вісник Харківської державної академії культури*. Серія: Соціальні комунікації. 2020. Вип. 58. С. 27–37.
20. Назаровець М. А. Цифрові інструменти підтримки наукової комунікації в бібліотеках закладів вищої освіти : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.03 / Харків. держ. акад. культури. Харків, 2020. 20 с.
21. Назаровець С., Кулик Є. Бібліотека 4.0: технології та сервіси майбутнього. *Бібліотечний вісник*. 2017. № 5. С. 3–14. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bv_2017_5_3 (дата звернення: 23.10.22).
22. Навчання студентів академічній доброчесності у бібліотеці ВНЗ : методичні поради / автори-укладачі: Л. В. Савенкова, С. О. Чуканова; редколегія: В. С. Пашкова, О. В. Воскобойнікова-Гузєва, Я. Є. Сошинська ; Українська бібліотечна асоціація. Київ : УБА, 2016. 39 с. URL: https://ula.org.ua/images/uba_document/programs/academ_integrety/Academ_2_12_red3.pdf
23. Національний репозитарій академічних текстів. URL: <https://nrat.ukrintei.ua>.

24. Онищенко О. С. Бібліотеки в цифровому середовищі: курс на індивідуальний інтегрований сервіс. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. Київ, 2019. Вип. 53. С. 9–18. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0003476> (дата звернення: 23.10.22).

25. Освітнянська бібліотека в сучасній системі соціокультурних комунікацій : метод. рек. / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Київ, 2019. 68 с. (Серія «На допомогу професійній самоосвіті працівників освітянських бібліотек» ; вип. 22).

26. Положення про ELAKPI – відкритий електронний архів наукових та освітніх матеріалів Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». URL: <https://ela.kpi.ua/handle/123456789/14885> (дата звернення: 23.10.22).

27. Про бібліотеки і бібліотечну справу : Закон України від 27.01.1995 р. № 32/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/32/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 23.10.22).

28. Про вищу освіту : Закон України від 05.09.2016 р. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення: 23.10.22).

29. Про прийняття за основу проекту Закону України про внесення змін до Закону України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» : Постанова Верховної Ради України від 08.09.2021 р. № 1722-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1722-20#Text> (дата звернення: 23.10.22).

30. Програма розвитку наукової бібліотеки ім. М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка на 2020 – 2025 роки. URL: http://www.library.univ.kiev.ua/ukr/for_lib/docs.php3 (дата звернення: 23.10.22).

31. Профіль компетентностей бібліотекарів з академічної доброчесності : рекомендації / О. Бруй, Л. Савенкова, С. Чуканова ; за участі: О. Ляху, О. Мурашко ; рецензент: О. Гужва ; Українська бібліотечна асоціація, Наук.-техн. б-ка ім. Г. І. Денисенка Нац. техн. ун-ту України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», Наук. б-ка Нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова, Наук. б-ка Нац. ун-ту «Києво-Могилянська академія». Київ : Українська бібліотечна асоціація, 2019. Онлайновий ресурс. 16 с. ISBN 978-966-977740-5-7. URL: <https://ula.org.ua/resursy/vydannia> (дата звернення: 23.10.22).

32. Процес якісної інформаційної підтримки освіти та досліджень у бібліотеці університету: рекомендації для впровадження моделі / розробники: Бруй Оксана, Кулик Євгенія, Сербін Олег ; за заг. ред. Сошинської Ярослави ; ВГО Українська бібліотечна асоціація, Наук.-техн. б-ка КПІ ім. Ігоря Сікорського, Наук. б-ка імені М. Максимовича Київ. нац. ун-ту імені Тараса Шевченка. Київ : УБА, 2020. 25 с. URL: <https://bit.ly/3xBRxdd> (дата звернення: 23.10.22).

33. Сошинська В. Є., Сошинська Я. Є. Освіта в дискурсі медійної, інформаційної та цифрової грамотності. *Медіазнавчі студії в євроінтеграційному дискурсі України* : колективна монографія / наук. ред. В. Л. Іващенко. Київ, 2022. С. 41–72.

34. Сошинська Я. Є. Академічна доброчесність як імператив наукової та освітньої діяльності. *IX Львівський міжнародний бібліотечний форум «Бібліотек@ – творимо свободу»* : зб. матеріалів. Київ, 2018. С. 33–34. URL: <https://ula.org.ua/259-publikaciyi/vidannya> (дата звернення: 23.10.22).

35. Сошинська Я. Є. Бібліотеки та цифрова освіта населення. *X Міжнародна науково-практична конференція «Сучасна інформаційно-бібліотечна освіта: орієнтири співтворення»* : зб. матеріалів. Київ, 2020. С. 24–26. URL: https://ula.org.ua/images/uba_document/news/2020/Zbirnyk_ULA_Slavske_2020_compressed.pdf (дата звернення: 23.10.22).

36. Сошинська Я. Є. Візія і місія освітянської бібліотеки. *Інформаційне забезпечення сфери освіти та науки: до 20-річчя Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 7 листоп. 2019 р., Київ / НАПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського ; [редкол.: Л. Д. Березівська (голова) та ін.]. Київ : [б. в.], 2019. С. 55–57. URL: <https://dnpb.gov.ua/ua/?ourpublications=21957> (дата звернення: 23.10.22).

37. Сошинська Я. Є. Дистанційні сервіси університетських бібліотек в умовах пандемії. *Інформаційне забезпечення сфери освіти та науки України* : матеріали звіт. наук.-практ. конф. ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, 22 грудня 2020 р., Київ / НАПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського ; [редкол.: Л. Д. Березівська (голова) та ін.]. Вінниця : Твори, 2020. С. 68–69. URL: <https://dnpb.gov.ua/ua/?ourpublications=26238> (дата звернення: 23.10.22).

38. Сошинська Я. Є. Розвиток мобільних сервісів для користувачів університетських бібліотек. *XI Міжнародна науково-практична конференція «Сучасна інформаційно-бібліотечна освіта: метаморфози навчального дизайну»* : зб. матеріалів. Київ, 2021. С. 127–128. URL: https://issuu.com/ukrainian_library_association/docs/zbirnyk_ula_slavske_2021 (дата звернення: 23.10.22).

39. Сошинська Я. Є. Участь університетських бібліотек у національному проєкті «Дія. Цифрова освіта». *Інформаційне забезпечення сфери освіти та науки України* : матеріали звіт. наук.-практ. конф. ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, 21 грудня 2021 р., Київ / НАПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського ; [редкол.: Л. Д. Березівська (голова) та ін.]. Вінниця : Твори, 2021. С. 62–63. URL: <https://dnpb.gov.ua/ua/?ourpublications=30107> (дата звернення: 23.10.22).

40. Університетська бібліотека в системі наукових комунікацій: програма навчального модуля підвищення кваліфікації працівників бібліотек

/ розробники: Бруй Оксана, Кулик Євгенія, Назаровець Марина, Сошинська Ярослава; ВГО Українська бібліотечна асоціація ; Наук.-техн. б-ка КПІ ім. Ігоря Сікорського, Наук. б-ка імені М. Максимовича Київ. нац. ун-ту імені Тараса Шевченка. Київ : УБА, 2020. 46 с. URL: https://ula.org.ua/images/uba_document/news/2020/University_Library_Sem1_Progr.pdf (дата звернення: 23.10.22).

41. Ярошенко Т. Відкритий доступ, відкрита наука, відкриті дані: як це було і куди йдемо: (до 20-ліття Будапештської ініціативи Відкритого доступу). *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*. 2021. № 8. С. 10–26. URL: <https://doi.org/10.31866/2616-7654.8.2021.247582> (дата звернення: 23.10.22).

42. Association of College and Research Libraries. Mode of access: <https://www.ala.org/acrl>.

43. Dempsey Lorcan, Malpas Constance. Academic Library Futures in a Diversified University System. *Higher Education in the Era of the Fourth Industrial Revolution*. Singapore, 2018. P. 65–89. Mode of access: <https://doi.org/10.1007/978-981-13-0194-0>.

44. JCDL '20: Proceedings of the ACM/IEEE Joint Conference on Digital Libraries in 2020. New York, 2020. Mode of access: <https://dl.acm.org/doi/proceedings/10.1145/3383583>.

45. LIBER. Mode of access: <https://libereurope.eu>.

46. The International Federation of Library Associations and Institutions. Mode of access: <https://www.ifla.org>.

Автор-упорядник розділу Я. Є. Сошинська

Глосарій

1. Гейміфікація освіти – процес використання ігрового мислення і динаміки ігор для залучення молодших школярів до розв'язання завдань, перетворення освітнього процесу на гру. Під гейміфікацією в початковій освіті ми розуміємо впровадження ігор, ігрових технік та ігрових практик з освітньою метою.
2. Електронна бібліотека (digital library) – інтегрована інформаційна система, яка уможливорює накопичення, зберігання та ефективно використання різноманітних колекцій електронних повнотекстових і мультимедійних документів, що доступні в зручному для користувача вигляді.
3. Електронний каталог (ЕК) – бібліографічна база даних, доступ до якої організовано через вебінтерфейс у реальному часі.
4. Електронний підручник (посібник) – електронне навчальне видання із систематизованим викладом навчального матеріалу, що відповідає освітній програмі, містить цифрові об'єкти різних форматів та забезпечує інтерактивну взаємодію.
5. Інтерактивні анкети (онлайн- анкети) – сучасний сервіс, який дає змогу швидко і зручно дослідити громадську думку.
6. Інформаційна графіка – візуальне подання інформації для чіткого та швидкого відображення комплексної інформації.
7. Інформаційний запит – засіб прояву інформаційної потреби, сформульованої в письмовому або усному вигляді, усвідомлена вимога користувачів, яка частково виражає їхні потреби.
8. Інформаційна послуга – надання інформації певного виду користувачеві на його запит.
9. Інформаційна система (ІС) закладу освіти – комплекс технічних, програмних засобів і ресурсів, що охоплює обчислювальне і комунікаційне обладнання, програмне забезпечення та персонал, який забезпечує підтримку і управління динамічної інформаційної моделі системи освіти для задоволення інформаційних потреб в освітній, управлінській та фінансово-господарській діяльності закладу освіти.
10. Користувач – той, хто потребує інформації, яка може надаватися за допомогою послуг і ресурсів бібліотеки.
11. Мем – зображення або анімація гумористичного характеру, що імітує навчання.
12. Національний репозитарій – загальнодержавна розподілена електронна база даних, в якій накопичуються, зберігаються і систематизуються академічні тексти (авторські твори наукового, науково-технічного та навчального характеру).
13. Gif-анімація – зображення, що являють собою послідовність з кількох статичних кадрів, а також інформацію про те, скільки часу кожен кадр має бути показаний на екрані.
14. Форми Google – онлайн-сервіс для створення тестів, опитувань, форм реєстрації для заходів і збирання зворотного зв'язку.

**Питання Google – форми
для вивчення інформаційних потреб учнів**

Ознайомлення з користувачем шкільної бібліотеки

Шкільна бібліотека прагне бути для кожного учасника освітнього процесу інформаційним партнером, створювати сучасні бібліотечні послуги, організовувати різноманітні заходи, допомагати у навчанні та проведенні дозвілля. Ми цінуємо ваші відповіді, намагатимемось їх реалізувати в організації роботи бібліотеки. Спробуємо разом створювати у нашій бібліотеці атмосферу знань, творчості, інновацій.

1. Які цінності для тебе є важливими (обери кілька варіантів та розмісти їх у певній першочерговій послідовності):
Гідність, рівність, справедливість, толерантність, турбота, чесність, довіра, верховенство права, патріотизм, екологічна цінність, свобода, лідерство, соціальна відповідальність.
2. Що тобі подобається читати?
художні книжки;
довідкову літературу;
історичну літературу;
пригодницьку літературу;
поезію;
науково-популярні видання (теоретичні чи експериментальні дослідження в галузі науки, культури й техніки).
3. Які сучасні форми роботи шкільної бібліотеки є для тебе цікавими:
віртуальні книжкові виставки;
дискусії, діалоги;
майстер-класи;
зустрічі з відомими особистостями;
презентації книжок.
4. Чи бажаєш ти брати безпосередню участь у бібліотечних заходах (читати свої вірші, ділитись враженнями від прочитаної книжки, виконувати музичні твори тощо (поділитись своїм захопленням, хобі)?
5. Чи плануєш створювати або вже формуєш власну домашню бібліотеку?
6. Чи цікаво тобі дізнатись про читацькі блоги, мережеві журнали чи щоденник подій про нові книжки, а також книгоблогерів?
7. Якщо бажаєш, напиши щось важливе про себе (свою мрію, побажання однокласникам чи бібліотекарю).

**Цифрові ресурси українських
електронних бібліотек, видавництв,
музеїв для розвитку учнів, підвищення
професійного рівня вчителів**

Національна бібліотека України для дітей

www.chl.kiev.ua

Рубрики

- Електронні ресурси
- Віртуальні книжкові виставки
- Україно, ми твої діти (серія)
- Зіркові перемоги української дитячої книжки
- Віртуальні виставки відділу рідкісних та цінних видань
- Природа і людина
- Інтерактивні ресурси
- Ключ
- Почитайко
- Пам'ятні літературні дати письменників і художників-ілюстраторів дитячих книжок
- Правила інтернет-безпеки і інтернет-етики для дітей і підлітків.

Державна бібліотека України для юнацтва

<https://www.facebook.com/4uth.gov.ua>

Рубрики

- З книгою до Перемоги
- Освітні можливості
- Буктрейлери
- YouTube - канал бібліотек для юнацтва

**Державна науково-педагогічна
бібліотека України імені В.О.Сухомлинського**

<https://dnpb.gov.ua/ua/>

Рубрики

- Бібліотечному фахівцю
- Бібліотека Нової української школи
- Творчий досвід вчителів і шкільних бібліотекарів, які працюють за ідеями В. О. Сухомлинського
- Всеукраїнський місячник шкільних бібліотек
- Віртуальний читальний зал Фонду В. О. Сухомлинського
- Корисні онлайн-ресурси «Читаюча нація – непереможна!»

Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого

<https://nlu.org.ua/>

Рубрики

- Електронна бібліотека «Культура України»
- Відкрита електронна бібліотека
- Українська бібліотечна енциклопедія
- «Книжкові пам'ятки України»
- «ІнформВлада»
- «КультФронт»
- «Мистецький Київ»
- Методичний сайт «Бібліотечному фахівцю»

Електронні версії підручників

- <https://imzo.gov.ua/pidruchniki/elektronni-versiyi-pidruchnikiv/>

Електронна бібліотека на порталі Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти» налічує 1288 підручників і посібників

Українська цифрова бібліотека

- <https://bookinstitute.org.ua/uk/activity/ukra-nska-cifrova-biblioteka>

Електронна бібліотека НАПН України

- <https://lib.iitta.gov.ua>

Видавництво Ранок

- Корпорація Ранок <https://www.youtube.com/channel/UCkCUYEVb4-tIr3MbLPXuEag>
- Видавництво Ранок. Дитяча література_ – [YouTube](#)
- Онлайн-уроки <https://www.ranok.com.ua/game/virtualschool/>
- Інтерактивне навчання <http://interactive.ranok.com.ua/>

Видавничий центр 12

- <https://www.youtube.com/watch?v=OfNhD3CPj2A>

Видавництво Старого Лева

- <https://www.youtube.com/channel/UC6lItIfhGKmDWkdBHaAz8gw>

Видавництво Соняшник

- <https://www.youtube.com/channel/UC3uvAzKcnxrtmzpqhbeGOZA>

Видавничий дім Освіта

- <http://www.osvita-dim.com.ua>

Портфель

- <https://portfel.info/>

Гімназія

- <http://www.gymnasia.com.ua/>

Шкільні підручники онлайн

- <https://pidruchnyk.com.ua/>

Національний науково-природничий музей НАН України

- <https://museumkiev.org/>

Національний музей літератури

- <http://museumlit.org.ua/language/uk/>

Педагогічний музей України // <http://pmu.in.ua/>

Національний музей Тараса Шевченка

- <https://museumshevchenko.org.ua/>

Музей науки малої академії наук України

- <https://sciencemuseum.com.ua/>

Музей видатних діячів української культури (Лесі Українки, Миколи Лисенка, Панаса Саксаганського, Михайла Старицького)

- <https://www.facebook.com/mvduk/>

Інформаційний навігатор вчителя

Міністерство освіти і науки України	https://mon.gov.ua/ua
Нова українська школа: онлайн-ресурси	https://nus.org.ua
Інститут модернізації змісту освіти	https://imzo.gov.ua/
Український центр оцінювання якості освіти	https://testportal.gov.ua/
Комітет з питань освіти, науки та інновацій	http://kno.rada.gov.ua/
Національна академія педагогічних наук України	http://naps.gov.ua
Інститут педагогіки НАПН України	http://undip.org.ua
Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України	http://ipood.com.ua/
Інститут обдарованої дитини	https://iod.gov.ua/events.php
Мала академія наук	http://man.gov.ua/ua
Державна служба якості освіти України	https://www.sqe.gov.ua/index.php/uk-ua/
Освітній омбудсмен України	https://eo.gov.ua/
Український інститут майбутнього	https://uifuture.org
Центр професійного розвитку педагогічних працівників	https://centr2021.klasna.com/uk/site/our-school.html

Післядипломна педагогічна освіта EdEra	https://mon.gov.ua/ua/ministerstvo/gromadskosti/koristi-resursi/pislyadiplomna-pedagogichna-osvita https://www.ed-era.com/
EdCamp Ukraine	https://www.edcamp.org.ua/
Центр Інноваційної Освіти «Про.Світ»	http://prosvitcenter.org/
Освіторія	https://osvitoria.media/
Програма підтримки освітніх реформ в Україні «Демократична школа»	https://www.schools-for-democracy.org
Асоціація об'єднаних територіальних громад	https://www.hromady.org
Майстерня медіаграмотності	https://www.aup.com.ua/mm/
Педрода – портал освітян України	https://www.pedrada.com.ua
Всеосвіта	https://vseosvita.ua/
Prometheus	https://prometheus.org.ua/
ВУМ (Вільний Університет Майдану)	https://vumonline.ua/
Академія української преси	https://www.aup.com.ua/

**Номінація «Модель бібліотеки Нової української школи»
Всеукраїнського конкурсу «Шкільна бібліотека – 2020»**

Шкільний сучасний бібліотечно-інформаційний центр Нової української школи	https://sites.google.com/a/vn-mk1.com/mk-litsey11/biblioteka
Шкільна бібліотека – простір креативу та інновацій	https://sites.google.com/view/biblioteka-berestyane/
Бібліотека Нової Української школи – динамічна комбінація інформаційного простору для успішної соціалізації учня	https://bibliomiks37.blogspot.com
Бібліотека Z. 5 кроків до нової моделі	https://kram12bibl.blogspot.com/p/2020.html
Структурно-функціональна модель діяльності бібліотеки-медіатеки в умовах реалізації концепції «Нова українська школа»	https://drive.google.com/file/d/1VfwD8jV4zNIZrLYfxh-wMp2BTazhMkJ0/view
Бібліотек@ – територія інтерактивної взаємодії	http://vynogradiv-zosh3.uz.sch.in.ua/shkiljna_biblioteka/vseukrainskij_konkurs_shkiljna_biblioteka-2020/
Становлення моделі бібліотеки сільської школи відповідно до Концепції НУШ	https://sites.google.com/view/zalschbibl/

Модель бібліотеки Нової української школи	https://gymn179.wixsite.com/biblioteka179/shkilna-biblioteka
Puzzle-модель бібліотеки Нової української школи в умовах сучасного освітнього простору	https://sites.google.com/view/avklib-balharmoniia
Бібліотека Нової української школи – центр дослідження, відкриття й творчості для учнів і вчителів	https://sites.google.com/site/bibliotekanvkzosno6/
Модель бібліотеки Нової української школи	https://drive.google.com/file/d/1luuawU966sUBwfPvonvDJ60Xi8ZJXsy8/view
Сучасність і розвиток – необхідний крок до успіху	https://nadyagnipablog.blogspot.com/p/httpsdrive.html
Проект моделі бібліотеки Нової української школи	https://girl-alishka.wixsite.com/ks16/the_clinic
Сучасна бібліотека Нової української школи	http://znz1.varashosvita.rv.ua/shkilna-biblioteka-2020/
Модель бібліотеки Нової української школи як бібліографічно-інформаційного і комунікаційного медіацентру	https://ssh-2.blogspot.com/p/blog-page_97.html
Сучасна бібліотека – яка вона?	http://www.yarchivtsi-zosh.edukit.te.ua/biblioteka/na_konkurs

<p>Бібліотека Нової української школи – простір для освітніх можливостей кожного учня</p>	<p>http://school119.edu.kh.ua/bloteka/konkurs_shkiljna_biblioteka-2020/</p>
<p>Шкільна бібліотека Нової школи – сучасна, креативна, стильна!</p>	<p>http://sgt.ks.ua/project/</p>
<p>Створення ефективної моделі сучасної медіатеки в умовах впровадження концепції НУШ</p>	<p>https://drive.google.com/drive/folders/1fOTaQ8w6tl3n1hSI3r8VqbUY01JDR7SS</p>
<p>Урбан бібліотека – креативний простір школи</p>	<p>https://docs.google.com/presentation/d/1vfgph3NW_V9iC_e6ZjCwYnXhNIIbYjloB7pFiGWWUc6M/edit#slide=id.p2 http://www.school6.ck.ua/biblioteka/</p>

Виробничо-практичне видання

Серія «На допомогу професійній самоосвіті
працівників освітянських бібліотек»
Випуск 27

СУЧАСНІ ФОРМИ І МЕТОДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПОТРЕБ
КОРИСТУВАЧІВ ОСВІТЯНСЬКИХ БІБЛІОТЕК

Методичні рекомендації

Електронне видання

Автори-упорядники
Матвійчук О. Є., Сошинська Я. Є.

Науковий редактор Пономаренко Л. О.

Літературний редактор Василенко Н. М.

Підписано 21.11.2022. Зам. № 5829/1.

Видавець ТОВ «Нілан-ЛТД».
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до
Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів
видавничої продукції серія ДК № 4299 від 11.04.2012 р.
21034, м. Вінниця, вул. Немирівське шосе, 62а.
Тел.: 0 (800) 33-00-90, (096) 97-30-934, (093) 89-13-852, (098) 46-98-043.
e-mail: info@tvoru.com.ua
<http://www.tvoru.com.ua>